

A történet helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Százaz Miklós György: Író és történelem

6 A külön költő - Gyimesi Emese Szendrey Júliáról

11 Horváth Árpád SJ: A Vakondok és a böjt

2020. március 14. III. évfolyam 3. szám

Remény

vezérvess

Szendrey Júlia

[Volnék, mint kő oly érzéketlen]

Volnék, mint kő oly érzéketlen,
Vagy olyan csalfa, mint a hab,
Vagy mint a hold oly változékony,
Lehetnék én is boldogabb.

Vagy mint madár a kalitkában
Tudnék dalolva lenni rab.
S feledni téged, oh szabadság;
Lehetnék én is boldogabb.

A kézirat lelőhelye: OszK Kt. Fond VII/206.

tárca

MAGYAR KÁRTYA

Lovas Ildikó

Elsősorban lennék bridszjátékos, ha tudnék kártyázni. Huszonegyezni tudok. Sose kérek lapot tizenkilencre. Vagy mindig? Ezt a gyomrom körüli bizsergés dönti el. Van még az ulti. Meg a rablólulti, a zsírozás, a snapszer meg a makaó. Zsírozni megtanultam, a snapszlit a nagyapám verítékben fürödve próbálta megtanítani nekem, a makaót meg Gorcev Iván, aki huszonegy éves korában elnyerte a fizikai Nobel-díjat. Inkább Rejtő, mint makaózás, de azért megtanultam.

A magyar kártya az egyik legnagyobb titok számomra. Annak megfejtése, mitől magyar. Hogyan magyar. Úgy döntöttem, tisztán érzésből, hogy a szívek miatt. Örületes gyönyörűséget éreztem, ahányszor a piros (bíbor, bordó, skarlát) színű szíveket a kezemben tarthattam. Pizkos kis praclimban, amivel előtte zsíros kenyeret faltam paradicsommal, disznóparét szedtem, hogy büdös-e tényleg, bicikliláncot raktam a helyére, undorító fekete zsír közt matatva, amely a lánckarikák közé avasodott. Nyár volt, és gyerekek voltunk, pokrócon ültünk az utcán, és kártyáztunk. Magyar kártyával, természetesen. Olyan csak nekünk volt, magyaroknak.

Ma már, mint a jó egyetemisták, akik az oktatók állításait a közösségi keresőben ellenőrzik, s ha ott nincs a találatok között, akkor nem is igaz, amit az oktató állít, a dolgom egyszerű: átmásolom ide, mitől magyar a magyar kártya. „A magyar kártya egyik fő jellegzetessége az egyes színek ász lapjain látható évszakallegóriák, a másik pedig a 8 darab alsó és felső lapon a svájci kantonok középkori szabadságharcának alakjai, a Tell-mitológia szereplői láthatóak tükörképesen. Ezt a kártyát csak a magyarországi használói nevezik magyar kártyának, Ausztriában kétféjű vagy kettős németnek hívják, a német színek és a Tell-motívumos lapok tükörképes elrendezése miatt.”

Gondolhatja, kedves Olvasóm, mindez csak játék. Szórakozás. Valaki nyer és valaki veszít, fillérekben, parákban vagy éppenséggel nagy tételekben játszva. Lánccok cseréltek gazdát, hozományok úsztak el, hajnali derengésben elkövetett öngyilkosságok – ez a kártya. És bárcsak igazuk volna. De ez nem a kártya, ez csak következmény.

A kártya alkotóművészet volt. Mégpedig cenzúrázott. Vagyis politikai szempontból nem volt mindegy, mit forgat-

nak kezükben a népek. Urak és parasztok meg az a kevés polgár, aki nálunk akadt. Hiszen előfordulhatott volna, bizonyára ezt gondolták a cenzorok, előfordulhatott volna, hogy amennyiben Schneider József pesti kártyafestő – az ő találmánya a magyar kártya – és a többi kártyafestő nemzeti hőseket festett volna az ördög bibliájára, abból bizony lázadás törhetett volna ki. Röhögtető.

Azonban újra és újra meg kell tanulnunk, hogy a cenzorok és azok, akik cenzúráról szoktak beszélni, egészen érdekes gondolkodású emberek, akik mindenben mást látnak. Hogy mit, maradjon lehetőleg az ő titkuk, én aztán nem vagyok kíváncsi rá. Annyi azonban bizonyos, hogy van ilyen szakma: cenzor és cenzúrákiabáló. Erre majd visszatérünk.

„A német kártya olasz minták után indult. Hogy pedig a magyar kártyát svájczinak is szoktuk nevezni, az onnan van, mert később a magyar kártyákon nagy előszeretettel ábrázolták Tell Vilmost és vitéz társait.” Ezt 1910-ben írta Budapesten az újság. Azon tűnődöm, most, hogy ezt a szöveget írom, amin egész gyerekkoromban tűnődtem. Mitől magyar, ha svájci? Pontosabban most már nem ezen tűnődöm. Hanem azon,

hogy 1910-ben miért írja azt az újság, hogy nagy előszeretettel ábrázolták Tell Vilmost? Megszokásból? Vagy a kártya-árusoknak ez felelt meg a konkurencia miatt? Ezáltal nemzetközibbek voltak?

Ábrázolhatták volna – egynek – Zrínyit is a hatalmas bajuszával, őt is megszokta volna az úri közönség meg a parasztok is, úgy a csehek, mint a magyarok és az osztrákok, ahol ezt a kártyát szerették, használták, vásárolták a nagy háborút követően és a Monarchia felbomlása után is. Azt kell gondolnunk, annak hátterében, hogy 1910-ben azt írja az újság, hogy a magyar kártyákon nagy előszeretettel ábrázolták Tell Vilmost és vitéz társait, újságírói tájékozatlanság, tudatlanság, megszokás, illeszkedés, kényelem, a nagyvilágiság érzése állhatott. Annyi bizonyos, hogy bármi volt is, nekünk ez maradt a kártyánk, ez a magyar kártya.

Játsszunk el a gondolattal, hogy az újságban 1910-ben nem ezt írták, hanem felvetik annak igényét, hogy legyen magyar hős is a magyar kártyákon. Ha nem Zrínyi, akkor egy romantikus, mint Bánk bán. Vagy Lúdas Matyi, egy eredeti magyar rege hőse.

ÍRÓ ÉS TÖRTÉNELEM

Szárász Miklós György

Több mint tíz évvel ezelőtt történt, lent a magyar mély délen. Szeged alatt és Magyarakanizsa alatt autóztam, baljósan komorlottak a felhők, hol zuhogott, hol csak szemerkélt, és ahogy elhajtottam Adorján mellett, eszembe jutottak az egyik legnagyobb magyar prózaíró sorai. Itt született, ezen a véráztatta tájon, és hacsak alkalma volt, sosem mulasztotta el leírni, hogy mindig kételkedett a békésnek hazudott soknemzetiségű ország, Jugoszlávia tartóságában, és azt sem felejtette el megemlíteni, hogy a szovjet hadsereg mögött ólálkodó hős partizánok hogyan kínozták, erőszakolták és öldösközték a magyarokat, hogyan ritkították meg a Ferenc-csatorna környékén elterülő magyar falvak lakosságát.

Véráztatta táj.

Közhely? Bolondság? Hisz minden táj véráztatta.

Igaz, de van véráztattabb. Ez itt délen erősen áztatva van.

Gion Nándor, mert róla van szó, Adorján kapcsán azt írja, hogy a hősök, a szovjet hadsereg mögött ólálkodó felszabadítók a kis faluban a Tiszába lóttak vagy száz embert, aztán balkáni leleményességgel átkeresztelték a falucskát Adorjánról Nadrljanra, ami annyit jelent, hogy „Rábaszott”. Az 1998-as magyar világtalaszban még így találom: Nadrljan.

Mély dél. Véráztatta, komor táj. 1944 októberében és novemberében a rettenthetetlen partizánok vérfürdőt rendeztek a Bácskában. Vérfürdő? Már nem figyelünk az ilyen szavakra. Ha azt írnám, langyos vért ittak csészéből, arra talán felkapná valaki a fejét.

Cseres Tibor – a magyar bűnök krónikása – elkéseredetten írta 1990 körül: „remélttem, hogy akad szerb író, aki elmondja mindazt a kegyetlen gyilkosságsorozatot, amelyet 1944 őszén a bácskai magyar nép ártatlan tízezrei ellen beteg lelkű, szadista szerbek elkövettek”.

Sokan azt mondják, Cseres naiv volt. A keményebbek úgy fogalmazzák: „Kárt okozott, mivel kizárólag a magyar bűnöket tárta fel, és a szerbeket a szerb lelkiismeretre bízta.” Nem tudom, igazuk van-e a bírálóinak. Tette, amit tennie kellett. És jól tette. Nem tudom, hogy milyen politikus lett volna. Lehet, hogy rossz. De tudom, hogy jó író volt. Nagyon jó. Mi pedig, azt akarom hinni, többek letünk általa és a legjobb művei által. Ahogy Gioné által is. Mert Gion is jó író volt. Nagyon-nagyon jó. Egyike a legnagyobbaknak. És ő is tette a dolgát.

Tíz évvel ezelőtt Zentára igyekeztem, ahol vártak rám. A szereplést követően jól tartottak,

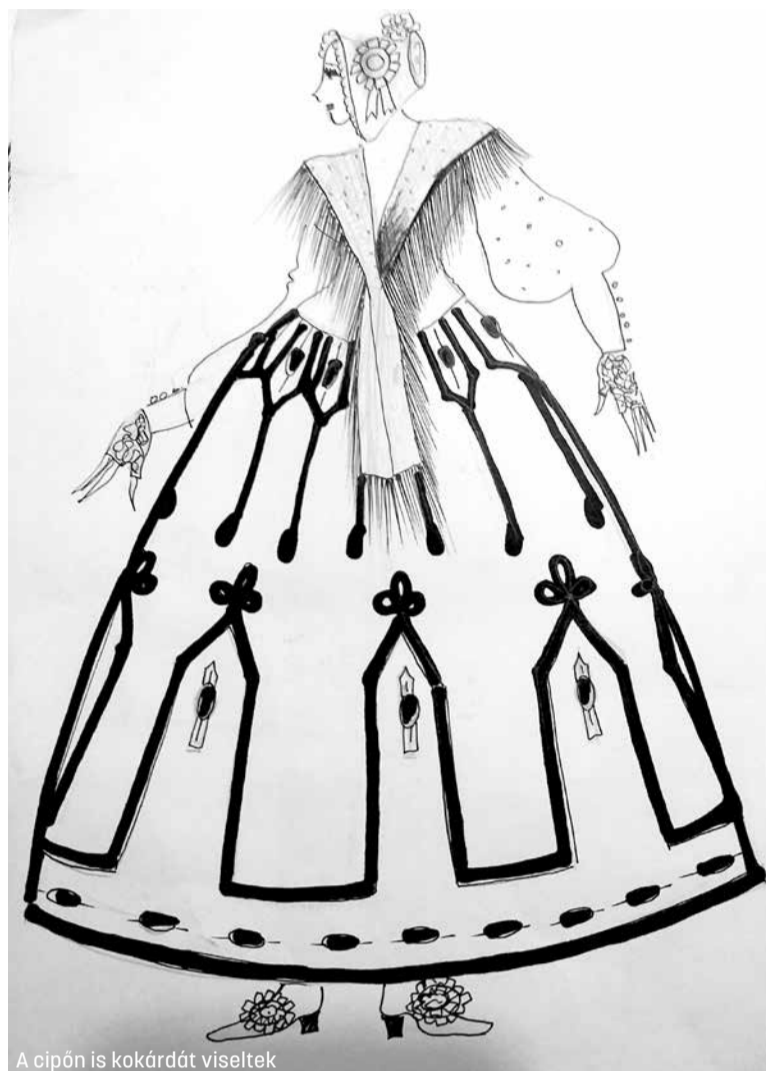
ettünk-ittunk, beszélgettünk, majd elvonultam a szállásomra, egy kollégium hatalmas sötétlő épületébe. Tavasz szünet volt, vagy hétvége, nem tudom: az épület kongott az ürességtől. Ahogy beléptem a kicsiny szobába, elhúztam a függönyt, kitértam az ablakot. Telihold világított, hűvös március eleji levegő dőlt be, én pedig leültem az egyik íróasztalhoz, amelyen a tankönyvek és füzetek mellett három regény sorakozott: Fekete István, Wass Albert, Móra. Az ajtón kézzel rajzolt plakát, rajta sárga tarajos hajú, bakancsos lány, pólóján rikító felirat: „I am punk, nem fasiszta!” Letelepődtem az asztalhoz, feltettem a lábam a sarkára, bámultam a holdat, a lányra gondoltam, aki néhány nap múlva újra itt görnyed majd a feladatai fölé. Bámultam a holdat, a levegő hideg és erdőillatú volt. A Wass Albert-könyv után nyúltam.

Egyszer-kétszer leírtam már, el is mondtam, hogy nem vagyok Wass Albert-rajongó. Amit olvastam tőle, azt nem szeretem. Nem tartom jó prózaírónak. De azt is leírtam és elmondtam, hogy az érzelmei, az indulatai, és ami nekem a legfontosabb, a fájdalom – megkérdőjelezhetetlenül igazak. Mert a soraiból, hogy a lehető legegyszerűbben fogalmazzak, Trianon fájdalom árad. Az a fájdalom, amelyet a vátesz Ady megérezett, és amely később Karinthy Frigyes, Krúdyt, Babitsot, Kosztolányit, Füst Milánt, Mórát és Móriczot, Németh Lászlót és Illyést, József Attilát és Márai Sándort sem hagyta nyugodni, amely mindöjünknek ugyanúgy fájt. És ahogy fájt nekem is.

Abban a zentai kollégiumi celláskában nem tudatosan, de biztosan nem is véletlenül nyúltam Móra és Móricz helyett Wass Albert után.

Ugye, nem kell magyarul? Ha mégis megteszem, magam miatt teszem, magamnak mantrázom. Mórának és Móricznak fájt Trianon, de ők a rabló-béke után is „magyarok” maradtak: a fővárosuk továbbra is Budapest volt, nem Bukarest, Prága, Belgrád, magyar irataik voltak, és magyar útleveleik, a tejért, kenyérért magyar pengővel, és nem lejellel vagy dinárral fizettek, ha a kiadóikkal, újságjaikkal pöröltek, azt nem magyarként, hanem csak íróként tették, ha a rendőr rájuk szólt, nem magyarként, hanem civilként ijedtek meg. Magyar levegőt szívtak.

Meggyőződésem, hogy Zentán ezért nyúltam Wass Albert könyve után.

A cipőn is kokárdát viseltek

Mert 1908-ban gróf szentegyházi és czegei Wass Albert még Magyarországon született a Kolozsvár melletti Válaszúton, ám hamarosan Romániában találta magát. 1919 januárjában, tizenegy évesen ott volt családtagjaival azon a kolozsvári tüntetésen, amelyen a felvonulók a New York épülete előtt a wilsoni szép eszmékre hivatkozva követelték önrendelkezési jogot az erdélyi magyaroknak. A román karhatalom tüzet nyitott a sokadalomra. „Családomból többen megsebesültek – emlékezett vissza az író –, néhányukat letartóztatták és megverték. Amint megpróbáltam fedezéket keresni magamnak, golyók süvítettek körülöttem, és emberek hullottak a földre mindenfelé. Ez volt számomra a megváltozó világ első bemutatkozása.”

Azt is leírtam már nem egyszer, hogy feldühítenek a Wass Albertet becsmérlők. Mert a regényeit fontosnak tartom, és egyik könyvében sem találtam gonosz, vállalhatatlan, uszító mondatot. Nem hiszem, hogy a vasasszentgotthárdi gróf fasiszta, antiszemita, rományűlő gyilkos lett volna. Nem olyanok a szövegei. Még a publicisztikája sem.

Olvassák csak, miként nyilatkozik 1940 februárjában, a Baumgarten-díj elnyerése kapcsán: „A kisebbségi sorsban felnőtt nemzedék reálisabban látja az erdélyi életet, annak igaz-

ságait, lehetőségeit és törvényeit, mint az előtte járó. Ilyenformán tehát csakis egyetlen világméretű lenne szabad kialakítania önmagában, melynek összetevői a humánus, az elfogulatlanság és az egymáshoz való kölcsönös megértő jóindulat. Ezek nélkül, véleményem szerint, el sem lehet képzelni az erdélyi életet. Ezt a földet évszázadok óta lakják együtt különböző népek és különböző felekezetek. El lehet-e képzelni együttélést kölcsönös bizalom és jóindulat nélkül?”

Az emberi hang később sem változik. Olvassák csak, hogyan ír 1944. szeptember végén, amikor már közel a szomorú vég, a honvédség megkezdte a Székelyföld kiürítését, zajlik a tordai csata, Szárászjánt pedig a Maniu-gárdisták fegyvertelen székely civileket mészárolnak: „Ne gondoldj most apró önzéseidre, segíts inkább azokon, akik bajban vannak, mert rajtad is lesz, aki segítsen, ha bajba kerülsz. Ne engedj lelkedbe férdőzni a gyűlöletet, bármilyen emberi hitványsággal találkozna is össze. Példát mutass inkább a gyöngék felé, hogy erősödjének tőle.”

Wass, Cseres, Gion, Móricz, Illyés, Ottlik, Örkény, Kertész, Szilágyi István... Sorolhatnám hosszan. Íróinkat, akiket meggyőzték a történelem, és akik tették a dolgukat. Úgy, ahogy tenniük kellett.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Celler Kiss Tamás (1995) költő (Szenttamás)

Horváth Árpád (1975) jezsuita szerzetes, pap, a Jezsuita Kiadó igazgatója (Szabadka–Budapest)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)

Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)

Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)

Mák Ferenc (1956) irodalomtörténész, kritikus (Óbecse–Budapest)

Ninkov K. Olga (1964) művészettörténész (Szabadka)

Pejin Lea (1996) költő (Zenta)

Reisinger János (1954) irodalomtörténész (Budapest)

Szárász Miklós György (1958) író, történész (Budapest)

Szendrey Júlia (1828–1868) költő, fordító (Keszthely–Pest)

Szögi Klaudia (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Horgos)

Tékiss Tamás (1987) író, költő (Magyarkanizsa)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Vass Géza (1959) történész (Szabadka)

Lapszámunkat **Janovics Erika** alkotásaival illusztráltuk

Van abban, hogy „nagy előszeretettel”, valami szomorú. Hiszen amikor 1836-ban Schneider József pesti kártyafestő feltalálta a magyar kártyát, azért ábrázolta rajta a svájci szabadságharc legendás szereplőit, mert ha magyar történelmi személyiségeket, szabadságharcosokat festett volna a kártya lapjaira, az akkori cenzúra nem engedte megjelentetni. Érthető, hiszen az 1848 előtt születő kártyalapok megalkotását befolyásolta a korhangulat, a közszellem, amit nem ártott ellenőrzés alatt tartani, nehogy a forradalmi mozgalmak egy kártyacsatával kezdődjenek, mondjuk Morvaországban, ahol felkiált egy polgár: kövessük ennek a szabadságért küzdő magyarnak a példáját, és odadob az asztalra egy nagy bajuszú magyart ábrázoló kártyát. El lehet képzelni az Európa-szerte meglévő rettegést.

Itt térjünk vissza a cenzorokhoz meg cenzurakiabálókhoz, akik közvetlenül meghatározták a magyar kártya sorsát. Vannak a cenzurakiabálók, akik olyanok, mint a vadászkutyák: csörtetnek a bozótban, hogy felhajtsák a madarakat a vadászoknak. Nekik az a feladatuk, hogy biztosítsák a valódi tevékenységet, amelyről a nagy zajkeltéssel elterelik a figyelmet. Boldogan csóválják a farku-

kat, és úgy érzik, a nagy egész részei. Aztán vannak azok, akikre ezek a kiabálók ráirányítják a figyelmet mint cenzorokra. De ők csak zavaró elemek, akik nem állnak be a sorba, hanem saját meggyőződésük mentén léteznek, ezért iparkodnak ellehetetleníteni őket.

A cenzorok azok, akik ezt az egész műveletet szemlélve kártyáznak. És közben olyanokat találnak ki, hogy milyen nagyszerű találmány ez a magyar kártya. És milyen nagyszerű, hogy „nagy előszeretettel ábrázolják rajta Tell Vilmost és vitéz társait”. Amit aztán az újságban meg is írnak.

A cenzúra csak kis részben tiltás, sokkal inkább irányítás. És ebben, legalábbis ami a magyar kártyát illeti, megfelelően, az elvárások szerint viselkedett a magyar. Nem csoda, hogy indult is meghalni, ha mondták neki. Ez amolyan odatartozás volt, öröm, mint az, hogy a magyar kártyán svájci hősök vannak. Előszeretettel. Odatartozás a jobbakhoz, nagyobbakhoz, okosabbakhoz. Vagyis azokhoz, akikről ezt mondják.

A magyar kártyát ma is nem szűnő élvezettel forgatja mindenki. Nyaraláson, családi összejövetelen, baráti társaságban. Feltűrt ingujjban, spriccer mellett,

vérig menő szigorúsággal. A magyar kártya a svájci hőst magyarrá tette. A játék szeretetét, az összetartozás örömét, a barátságot nem írhatja felül egyetlen cenzor sem, nincs olyan lekicsinylő, pipiskedő-fontoskodó, nagyvilágba vetett magyar tekintet, ami ebben sikert érhetne el.

Nem ez és nem így történt a magyaros viselettel. De ami történt, az hasonló lelki folyamatot feltételez: büszkeséget, összetartozást, közösséget, vállalást. Egy nő a báli ruhájára finom zsinórozást készített a reformkorban. Színházba indulás előtt a kokárdát a kalapjára tűzi. Selyemkelméjére kalocsait hímeztet a Bach-korszakban. Kislánya fehér szoknyájának aljára piros és zöld szalagot varr fel a huszadik század harmincas éveiben Vajdaságban. Csöndes cselekedetek. Divatteremtő magatartás. Semmi hivalkodás. Természetes mozdulatok. Erre kell vigyázni. Ha a természetesség, a visszafogott

jelzés helyébe a hivalkodás lép, akkor az összetartozás szó helyett azonnal a mucai szót írják a kártyát vető cenzoroknak megfelelően vágyók. És nem lesz igazuk? A mértékletesség a mindennapok forradalmának győzelme.

A nemzet összetartozása

esszé

VALLOMÁSTÖREDÉKEK PETŐFIRŐL

2022-2023-ban emlékezik meg a magyarság Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójáról. Mivel Petőfi 1822. december utolsó napján született, 1823. január elsején anyakönyvezték, ezért az évforduló is kétéves lesz. Ha nem így történt volna születése, akkor is rászorgálna a nem egy-, hanem kétéves megemlékezésre. Petőfi közel kilencszáz versét még ma sem ismerjük kellőképpen, prózájáról nem is beszélve. Jelenleg Kínában a legnagyobb az ismertsége, ezután következik Bulgária és Magyarország. Tegyük meg mindent, hogy már most elkezdjük a felkészülést életműve – e páratlan nemzeti kincs – teljesebb számbavételére. Sorozatunkban a legkiválóbb, Petőfire való visszaemlékezésekből válogatunk, közbeékelve saját készülő könyvem, a *Ki nekünk Petőfi Sándor?* egyes részleteit.

Egy Petőfi-versről

Az új esztendő első napja Petőfi Sándor napja is, illő, hogy örömeink és gondjainak közepette emlékezzünk rá, ki a legnagyobb a magyar költők népes együttesében. Ő volt a költő-Midász, a boldog költő, akinek megadatott az a rendkívüli képesség, hogy bármire nézzen is, az költészetté váljék, egyben örök életűvé, megismerhetetlenné, ám mégis szüntelenül reprodukálhatóvá.

Nem szükséges azonban bizonygatni, hogy milyen nagy költő Petőfi Sándor, most, 1986 első napjaiban sem. De mert a költői csodáról oly jó beszélni, a születésnap emlékező legyen a róla szólási alkalmunk, olyan módon, hogy egyetlen versénél időzünk el néhány pernyi időre. Találomra, mégis céltudatosan állapodtunk meg *A téli esték* című versénél. Találomra, mert a nagy leíró versei közül választhattunk volna ismertebbet is, *A puszta, télen* címűt például, amely ugyancsak Petőfi téli versei közül való. A téli esték külön becsét az adja meg, hogy januári vers, az 1848-as esztendő első Petőfi-verse, s benne minden, ami majd bekövetkezik, még az idő méhében szunnyad. A költő, aki alig pár hét múlva majd lángol és forradalmat csinál, most a népelet mélyeiben mártózik meg, s azokban az életképekben gyönyörködik, amelyek akkor voltak talán valóban utoljára épek és teljesek, csorbítatlanok. Mintha Petőfi a patriarchális falusi élet lát-

ványától búcsúzott volna ebben a nyolcvanasos költeményében, olyan módon, hogy a kései utódok szívében is megszólalnak a nosztalgia hangjai a létezés azóta elveszett Édene után. Nem is lehet ellenállni Petőfi költői búbjának, s mert ő ösztönöz bennünket, még érzelmességét is elfogadjuk, holott máskor, más költők versében lelve meg, szigorral utasítjuk el. Nem így Petőfi versében! Ő komázhat velünk, könnyet csalhat a szemünkbe, holott csak barátságosan kérdezi a téli táj ínségét festő mondatai után, hogy „mit csinál kinn az ember ilyen tájban”, azért, hogy kinyilatkoztathassa: „Mostan ott benn szép az élet a szobában.” S már mondja és dicséri a családi kör látványát. Ő még látta ezt az azóta eltűnt világot, hihetünk neki:

*Milyen boldogság most a jó meleg szoba,
S meleg szobában a barátságos család!
Most minden kis kunyhó egy tündérpalota,
Ha van honnan rakni a kandallóra fát,
S mindenik jó szó, mely máskor csak a légből
Röpül tán, most beszáll a szív közepébe.*

Ami oly szép, az elsősorban az az irodalomtörténeti tény, hogy minden apró részlet ebben a versben akkor s ott kapta meg költőileg és emberileg is érzelmi becsét, amikor Petőfi szóvá tette, és valóság voltukat mintegy fémjelmezte. Nyilván a XVIII. században is ott ült téli estéken a parasztkunyhó asztalánál a családfővel a szomszéd és a koma, szívták pipájukat, és poharaztak is. S akkor is kínálgatta a háziasszony a vendégeit, ahogyan az illem parancsolta, mint Petőfi idejében is tette. A fiatalok mindig a jövődőről ábrándoztak, s a kemencék körül a gyerekek éltek világukat. De ezeknek az eseményeknek irodalmi becsük nem volt, költői értékük különösen nem, hiszen a költői képzelet nem is mert betekinteni a parasztkunyhók ablakán, s a költő sem ült a lócára a házigazdák mellé láthatatlan figyelőnek. Hétköznapiságában is rendkívüli az, amit a költő lát és látta a falusi életből, s amit információként megjegyeztet velünk.

Így azt is, hogy kenyérsütésre készülnek, és a szolgáló, ki lisztet szítál, dalával az éjszaka téli hangjait vezeti be, amelyek között ott a kútgém csikorgása, vödörörömpölés, cigányzenéből a „bögő morgása”, hogy azután minden „egy csendes, lágy harmóniába” egyesüljön.

A nagy költői remeklés pedig a költemény utolsó szakasza – a költői mestermű. Ebben van elválasztha-

atlanul együtt élet és irodalom, méghozzá úgy, hogy az élet látszik minden részletében, holott tudjuk, hogy minden költészet ebben a nyolc sorban:

*Esik a hó, mégis fekete az útca,
Nagy vastag sötétség egészen behúzta.
Járó-kelő ember nem is igen akad,
Egy-egy látogató megy csak hazafelé,
Lámpája megvillan az ablakok alatt,
E fényét a sötétség hirtelen elnyelé,
Eltűnik a lámpa, a bennlevők pedig
Buzgón találgatják: vajon ki ment el itt?*

„Minden sorából kemencemeleget árasztó versnek” mondta Illyés Gyula *A téli esték* című Petőfi-verset. Joggal. Amihez csak még azt kell hozzáfűzni, hogy a költészetet árasztó vers is ez – Petőfi Sándor verse!

Bori Imre, 1986. január 31.

Megbeszélés

vers

Celler Kiss Tamás

az ateista sakkozó a 65. mező
lehetséges létezéséről töpreng

az égbolt lehet tiszta, pelyhelyfűs,
báránfűs, fátyolfűs és gomolyfűs,
lehet lepelfűs, párnafűs, rétegfűs,
esőfűs és csillagos, lehet borult, zivatarfűs,
viháros, lehet világos- és sötétkék, narancssárga,
fekete, lehet kondenzcsíkos, zúghat,
mennydöröghet, csiripelhet és gágoghat.
az égbolt sokféle, ahogy meghalni is sokféleképpen
lehet, példának okáért: erőszakosan, balesetben,
békében, ágyban, fronton, a saját
vagy épp más keze által, megszüenyülve, büszkén,
öregen, fiatalon, gyáván és bátran, magányosan és
gyászolókat hagyva magunk után, lezárva mindent
vagy dolgvégezetlenül, teljesen mindegy, mert
végül mind ugyanoda kerülünk:
megnyugtatóbb gondolat híján az égbe.

Budapesten párizsi divatot követve

ha egyszer én is kiköltözök

ha egyszer kiköltözök én is Németországba,
ezt a várost hagyom el először.
a papucscsoszogós boldogulást hagyom el.
de attól ez a város marad olyan, amilyen volt:
egy dohányszagú öregúr, aki ül, egyre csak ül
a Duna–Tisza–Duna-csatorna partján,
jóval az aranykorán túl, ha kérdezik, unokája
nincsen, csak néhány testvérvárosa, de mind közül
ő vihette volna a legtöbbre, ha nem hal meg Tito,
ha nincs az a fránya háború, csak ezek ne történtek volna –
ül így a csatorna partján, Újvidék és Szabadka
közt, és egyre csak relativizál.
Ha egyszer kiköltözök én is Németországba,
megtanulok valami szakmát. majd csempét
rakok, mert ha ránézek a csempékre,
annak a munkának látható eredményei vannak.
ott nem lesz más, csak centiméterek és milliméterek.
ezt a verset itt például hiába nézem már napok óta,
egyre csak kiáll belőle, egyenetlenné teszi a honvágy –
így hát áthúszom, mintha várostáblán a helységnevet.

történet a kráterről

avagy hol lakik az igazság?

három napja történt egy csoda ma már csak mindenki röhög rajta
mint egy becsapódott meteorit hűlő helye
lyukat égetett a tények közepébe

az első napon csak álltak ott álltak a közepében és nézték
körüllöttük tényszerűségeket de ahol álltak hiába nézték
onnan hova lettek a tények

és felszólalt az első szónok
habár ez itt egy lyuk mondta jól látjuk valami helyett van itt
de ha megnézzük mégiscsak tényszerű
és emlékezhetnénk rá jobban
milyenek voltak a tények a csoda előtt
de akik hallgatták már az első napon elkezdtek felejteni

a második napon már senkit nem érdekeltek a tények
sokkal inkább az hogy ezért a csodáért ki lehet a felelős
kinek a jóvoltából állnak ott a semmi közepén

és felszólalt a második szónok
tudom mi a dörgés mondta a dörgés a politikusok
bőfőgése és ti voltatok a vacsora
zsidók oroszok amerikaiak morajlott a tömeg
kommunisták fasiszták valaki megemlítette Istent is
de őt egy tényszerűségekkal agyonszúrták

a harmadik napon már senkit nem érdekelt a csoda
még hogy csoda? röhögött a harmadik szónok hát nem látjátok
hogy ez itt egy meteorit helye?
és tényleg bólogattak és röhögtek vele ők is

a negyedik napon érkezett meg a helyszínre az Igazság
de mivel meteoritot nem talált ezért ahogy mindenki más
ő is hazament

Biedermeier

Tékiss Tamás

Tisza

15 millió

(I. Slamtábor, Orfű)

Szeretnék megkérdezni titeket, ti szakadatlan álomkergetők,
tudtok ennél jobb merengőhelyet, szépábránd-szövőt?
Ti szaladgálók, pénzért futkosók,
ültetek már nyárfatörzsön, lábatok lógott víz fölé?
Ti szabadúszó létsonglőrök, írók, kardnyelők,
Eveztek már árral szemben, hogy visszafelé csak csorogni kelljen?
Ti szabályszegek, kiskapusok, folyton lebzselők,
Vesztetek már kérészködbe? Úszatok már oda át?
Korán kelők, ti szavak nélkül szóttetek már bármiféle ideát?
Ti szarvasölők, vegák, ajándékot nem hozók,
Nyelt már el titeket erdő, cserjés vagy legalább bozót?
És ti szatyros nénik, patikusok, pékek, könyvmolyok,
Szőke szívéen ringatózva lestetek már csillagot?
Vagy inkább úgy kérdezem, néztetek az égre csak úgy,
Nem figyelve a napszakot?
Ti szabotőrök, sztárok, mérnökök,
Meg szemetelők, ti szamarak,
Fogtatok már pecabottal piros plasztikpoharat?
Mólószélen csókolózni, hogy lehet ott, hol nincsen víz,
A dédanyám még folyóból ivott, de mi megmaradt, csak ciáníz.
Ti szalámievők, halászok, hackerek,
Ti szamócázó gyerekek,
Ti nem itt, a fűzfák alatt tanultatok meg hányni... cigánykereket?
Nekem mennyi mindenem maradt itt, fél pár zokni, szüzesség,
Vissza-visszajárni nem olyan nagy szívesség.
Ti szakemberek, sofőrök, szíveteken annyi öltés,
Én mégis idenőttem, mint partjához a töltés.
Ti szalmabábok, urak, és ti utcán tüntetők,
Ez az ég minden oltalmam,
Alá örök sátorhelyet foglaltam
Titeket faggatlak,
Ti szavahihetők, fogorvosok, innen elmenők,
Hogy pakoltok hátizsákba szépet, szagot, szeretőt?
Ti szakadárok, hősök, félelmet nem ismerők,
Víz alá is követnétek az elmenőt?
Ti szavazók, értelmiségiek, ti igazi nagy elmék,
Csak bennem tör fel ezer emlék mindig, mikor elmék?
De leginkább hozzátok szólok,
Ti szabadok!
Hát nem látjátok, mennyit számít a
Ti szavatok?
Nyissátok végre ki szátok,
Itt folyik, itt él, páratlan
Tiszátok,
...vagy majd én evezek tovább, miután kiszálltok.

Jó napot!
Kiss Tamásnak hívnak, és magyar szeretnék lenni. Tudják. Papíron. Lepecsételve.
Kézrázás a konzullal meg minden.
Ne tessék félreérteni, csak szeretném bizonyítani, hogy én nagyon magyar vagyok.
Először is, tessék megnézni: slamtáborba is csak úgy jövök, hogy Simon Marcinak öltözök.
Vagy idézhetném Závada Petit is: „Annyira magyar vagyok, hogy az minden határon túl van.”
Na de komolyan... hogy magyar vagyok-e?
Először is ott van a túrórudi. Szeretem, imádom, de egyetlen nyereményjátékban sem tudtam soha részt venni, mert ahhoz magyarországi lakcím kell.
Aztán olyan vidéken élek, ahol az emberek még mindig úgy beszélnek, mint a magyar népmesékben, de amikor meg rá akartam keresni a kőlevest, a Videá évekig azt írta ki, hogy az adott tartalom az én országomban nem elérhető.
Hogy magyar vagyok-e?
Igaz, hogy én se bírom, amikor nCore-on a szinkronért könyörögnek, de azért van egy dedikált Eszterházy.
És lehet, hogy semmit nem mozgat meg bennem a himnusz, de néhány haverommal sikerült elérnünk, hogy az Akkezdet Phiai először lépjen fel Vajdaságban! Himnuszless!
Egy évre rá lecsúsztam egy állásról, mert nem voltam tagja a helyi magyar pártnak. Pedig akkoriban már sejtettem, hogy magyar vagyok, párt nélkül, de ők pecsétet akartak.
Lehet, hogy nincs a kocsimon Trianon-matrica, de ha a világ másik felén megkérdezik, miféle vagyok, azt mondom: *I am hungarian*.
Lehet, hogy nem tudom felsorolni az Aranycsapat tagjait sem, de környezetnyelv-ként egy évig magyart tanítottam szerb gyerekeknek egy olyan városban, ahol a szerbek vannak kisebbségben.
Középiskolás koromban többször akartak megverni, azért, mert magyar vagyok. Ugyanazon a poros-boros Szabadkán, amelynek a macskakövét gyerekként Kosztolányi is taposta, és ahol Csáth később felfedezi a varázsló kertjét.
'91-ben a szüleim biciklivel csempészték át a határon töletek a szeszt, hogy az árán tűzfát vegyünk. Húsz évvel később én ugyanezt csináltam, csak visszafelé és fűvel.
Hogy magyar vagyok-e?
A személyimben cirill betűvel írják a nevem, és 12 évig tanultam szerbül, de gyerekfejjel tüntettem a miloševići rezsim ellen, és szaladtam haza a játszóteréről, amikor századjára szólta a sziréna, hogy jönnek bombázni a NATO-s gépek. Szerbiát, persze. Még most is emlékszem a szalagcímre az aznapi Columbo-epizód alatt.
Lehet, hogy ez sokatoknak nem mond semmit, mert nektek magyarnak lenni természetes, de én naponta megélem a magyarságom.
Lehet, hogy Orbánnal csak annyiban hasonlítunk, hogy mindketten szeretnénk birtokolni 15 milliót, és bár én sosem fogom felismerni a szürke marha ötven árnyalatát, de azt tudom, hogy mi a közös Columbóban és a Magyar népmesékben.

Pejin Lea

Verem

Hasad ék,
minden ölelés
lyukat váj az enyémen.
Öled és karod
halálos vermek.
Éjszaka,
csak éjszaka
ver meg az isten.

Vannak-e mások is,
vagy egyke a lélek,
maradok talpon,
vagy elhagy a levegő
és magába húz az est.
Magába, önbe,
beléd esem,
két szék közé,
két test között tátongó
hasadék
vagyok.

Vetélő

Titkos szerelmi viszonyokra áhítozom
zsebembe rejtve hordanám őket
s még a szív alatt idegenek csinálta
magzatok,
zsinórok fogta-vigyázta életek
rohadnak,
elhajtom, elhajtom!
hajtogatom,
lepedőbe csavaram.
Csavarok széjjel,
összerakom széthevert
lelkeseidém.

Magzat vagyok,
elhajtom magam,
magam vagyok.

Nyári magyar viselet

A KÜLÖNC KÖLTŐNŐ

Gyimesi Emese Szendrey Júlia-kutatót kérdeztük

Károsi Panni

Költő, író és műfordító volt, élete során számos naplőbejegyzést és közel százötven verset írt, amelyek közül néhány még halála előtt megjelent nyomtatásban. A magyar irodalom egyik első költőnője volt, akit a német sajtó is ünnepelt mint női szerzőt, Dániában Andersen-fordításai elismeréseként szobor őrzi az emlékét. Szendrey Juliát mégis elsősorban Petőfi Sándor feleségeként tartjuk számon.

Két évvel ezelőtt, születésének 190. és halálának 150. évfordulójára jelent meg a jegyzetekkel és életrajzzal is ellátott, *Szendrey Júlia összes verse* című kötet, tavaly ősszel pedig a *Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában* című könyv is napvilágot látott. Mindkét kiadvány szerzője **Gyimesi Emese** irodalom- és kultúrtörténész, aki több mint tíz éve kutatja Szendrey Júlia életét és irodalmi munkásságát.

Az irodalomtörténészt Szendrey Júlia költészetéről, az akkori irodalmi közegbe való illeszkedéséről és Petőfivel közös imázsépítésükről kérdeztük.

Szendrey Juliát elsősorban úgy ismerjük, mint Petőfi Sándor feleségét. Mi mindennel foglalkozott, mi teszi őt önmagában is figyelemreméltóvá?

– Nagyon sokrétű irodalmi tevékenységet folytatott, és a műveiből kiderül az is, hogy rendkívül egyéni gondolkodásmód jellemezte. Az 1840-es években, még mielőtt megismerte volna Petőfit, elkezdett naplót írni, amit szakaszosan ugyan, de egész életében folytatott. A naplórás fontos része volt az életének és az irodalmi munkásságának is. Az irónőimázs kialakulásában azonban még fontosabb volt az, hogy az 1850-es évek közepétől már önállóan is jelen volt mint alkotó. Ekkor kezdett el verseket és elbeszéléseket írni és publikálni. A kéziratok alapján az első verse 1854-ben született, innentől kezdve pedig rendszeresen, haláláig írt. Ezenkívül ő volt An-

dersen első magyar fordítója, és 1858-ban egy kötetben publikálta a fordításait. Erre felfigyeltek a kortársai is, és elismerték ezt a munkáját.

Miben tudott kiemelkedőt nyújtani?

– A gondolkodásmódja az, ami a leginkább megkülönbözteti őt a többi korabeli női szerzőtől. Sokkal mélyebben foglalkozott a saját belső vívódásaival, mint mások, annak ellenére, hogy természetesen ennél jóval hagyományosabb szerepek is megjelennek a verseiben. Van egy sajátos világképe, amely végigkíséri az irodalmi munkásságát, és műfajtól függetlenül megjelenik a szövegeiben. A naplóból is, a verseiből is látszik, hogy mennyire fontosnak tartja, hogy az ember a belső világára figyeljen, és ne arra, hogy a külvilág mit gondol róla. Tehát egyrészt ez az alapgondolat az, ami miatt Szendrey Júlia kiemelkedő. Másrészt pedig Andersen mellett más külföldi szerzőket is fordított, csak ezeket nem publikálta. Bár a kortársai ismerték őt mint költőt és író, ennek ellenére munkásságának csak egy töredékéről lehetett tudomásuk, hiszen nagyon sok minden kéziratban maradt.

Akkoriban milyen volt a nők fogadtatása az irodalomban?

– Eltérő vélemények voltak erről a témáról. Nagyon heves viták zajlottak a női szerepekről általában a társadalomban, azon belül az irodalomban is. Felvetődött, hogy

Gyimesi Emese

szabad-e egy nőnek publikálni, nyilvánosság elé állni, vagy ezzel megsérti a hagyományos női szerepeit, és nem tud már olyan anya és feleség lenni, mint amilyen elvárható volna – hiszen ez volt a legfontosabb női szerepkör a 19. században. Az 1840-es évek végén, amikor Petőfi meg Jókai publikálták Szendrey Júlia egyes naplórészleteit, ez még nagyon extrémnek számított. Akkoriban is voltak női szerzők, akik megjelentek a sajtóban, de még nagyon kevesen. Viszont egy évtizeddel később, amikor az önálló karrierjének az indulása tehető, már jóval több nő publikált. Leendő sógora, az irodalomtörténész Gyulai Pál haragudott is nagyon a korabeli sajtóra, amiért túl nagy teret engedett a nőknek. Úgy értékelte, hogy nagyon sokan, túl sokan próbálnak meg publikálni. Nagyon szépen érzékelhető, hogy a negyvenes évek végétől az ötvenes évek végéig jelentősen megváltozott az a közeg, amelyben Szendrey Júlia alkotott, legalábbis a női szerzők számát tekintve. Viszont a kortársak számára egyáltalán nem volt evidens az, hogy egy nő ír, főleg hogy ezt meg is jelenteti, az ebből fakadó problémák pedig élete végéig megmaradtak.

Mennyire ment szembe a költészetére irányuló társadalmi elvárásokkal?

– Ez egy nagyon érdekes és összetett része az ő életművének. Az irodalmi tevékenységét tekintve azt mondhatjuk, hogy részben megfelelt a korabeli elvárásoknak. Például az első vers, amelyet publikált, az anyaságról szól, és az anyaszerep az egész költészetében nagyon hangsúlyos. Sok más verse viszont megkérdőjelezi az akkoriban általános nőképet, szembemegy azzal az elvárással, hogy ő egy szerény virág legyen. Egészen különféle és nagyon nehéz női sorokról ír, amelyek kimozdíthatják a nőket abból a hagyományos szerepkörből, amelybe a társadalom behelyezi őket. Éppen az az érdekes az irodalmi munkásságában és az életében is, hogy nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy szembement az elvárásokkal, hanem ötvöződik nála a normaszegés és a normakövetés.

Az anyaságon kívül milyen témákról írt még?

– Nagyon fontos volt számára a hazaszeretet és a magyar identitás, de az erről szóló verseit nem publikálta. Nem véletlenül, hiszen a korabeli kritikusok, például Arany János, nem igazán értékelték, ha egy nő harciasan állt ki a hazáért a verseiben. Ezt inkább férfiasnak tartották. Viszont Szendrey Júlia kézírataiban nagyon hangsúlyosan megjelentek ezek a költemények is. Fontosak még azok a versei, amelyek a gondolatvilágát fejezik ki. Ilyen gondolati költemény az *Élni vagy meghalni* című verse, amelyben teljesen újraértelmezi az élet és a halál fogalmát. Igazi életnek azt nevezi, amikor az ember mélyen megéli az érzéseit, és ezzel állítja szembe a saját életét, lényegében még életében halottá nyilvánítva magát. Az emlékezet témája is erőteljesen jelen van a verseiben, annak ellenére is, hogy Petőfi nevét soha nem írja le. Mégis érzékelhető, hogy a saját, jelenlegi életét inkább egy emlékező életnek tekinti, nem valódinak. Ezenkívül fontosak még azok a versei is, amelyeket akkoriban divatos dallamok ritmusára írt.

Mai szemmel nézve nevezhető feministának?

– Abból a szempontból igen, hogy a nőket biztosan egyenrangúnak tekintette a férfiakkal, és nagyon fontosnak tartotta a szellemi teljesítményüket. Fontos volt számára, hogy a nők ne csak asszonyként gondoljanak, akinek teljesítenie kell a házastársi kötelességeit, hanem egy önállóan gondolkodó, szellemi teljesítményre is képes embert lássanak benne. Viszont a klasszikus feminizmus a századfordulón jelent meg, amikor már politikai jogokat követeltek a nők. Az ő életében, a 19. század közepén Magyarországon erről még nem volt szó. Ilyen szempontból tehát anakronisztikus lenne ezt a jelzőt használni, és inkább arra utalna, hogy a mi korunk szereti őt így látni, mert szükségünk van erre az előképre.

Magyar pár

Szendrey Júlia 1859-ben (OSzK Kt. Fond VII/143/5.)

Az irodalmi munkássága hozzájárult ahhoz, hogy az irodalom egyre inkább befogadjon női szerzőket is?

– Igen, annál is inkább, mert éppen az ő korában jelentek meg az első olyan antológiák, amelyek már számba vették a női alkotókat is. Az egyik ilyen antológia a régmúltat is figyelembe vette, így például Petrőczy Kata Szidóniáról is megemlékezett, a másik meg kifejezetten a kortárs női szerzőkre figyelt. Szendrey Júlia nagyon hangsúlyosan benne van mindkettőben, és mindkét – természetesen férfi – antologiaszerkesztő elismeri a munkásságát. Emellett egy fontos előképet jelenthetett a későbbi női szerzők számára. Csinszkanak van is egy hozzá írott verse, az *Üzenet Júliának*, amelyből kiderül, mennyire fontos számára Szendrey Júlia.

Milyenek a versei? Megállják a helyüket önmagukban?

– Szerintem igen, főleg akkor, ha korabeli kontextusban nézzük őket, hiszen azóta nagyon sokat változott az ízlésünk. A legjobb 19. századi költők munkái sem mindig állnak hozzánk olyan közel, mint a korábbi nemzedékekhez. A korabeli közeget tekintve azonban elég sok kiemelkedő, önmagában is figyelemre érdemes verse van. Esztétikailag is, de abból a szempontból is, hogy a költészetében különböző irodalmi hagyományok öszszegződnek.

A Petőfiről kialakult korabeli képhez hozzátartozott, hogy ki a felesége?

– Hozzátartozott, bár Szendrey Júlia karrierje később kezdődött. Petőfi, aki nagyon tudatos imázsépítő volt, először tiltakozott, amikor Jókai felvetette, hogy publikáljanak naplórészleteket Szendrey Júliától, később mégis nagyon jól együttműködtek ebben. Párhuzamosan jelentek meg a naplórészletek azzal a sorozattal, amelyet Petőfi publikált az útirajzaiból. Ez a kettő lényegében az ő szerelmi sza-

badságharcukat mondta el, vagyis azt volt hivatott közölni az olvasókkal, hogy milyen nehéz úton érték el a boldogságot és a szerelmet. Hatalmas érdeklődés övezte Petőfit, az emberek már akkor is kíváncsiak voltak az ilyen részletekre. Petőfi az útirajzokban is büszkén hirdette, hogy ő nem viszi piacra a boldogságot, részben mégis ezt tette. Ahogy ő is beleírta a verseibe a saját szerelmi boldogságát, úgy Szendrey Júlia naplórészleteiből is épp azokat a bejegyzéseket válogatták ki Jókai-val, amelyek kifejezetten Petőfiről és az iránta érzett szerelemről szóltak, nem pedig azokat, amelyek Szendrey Júlia saját önelemzését vagy éppen egy természetleírást tartalmaztak. Tehát Petőfi nagyon ügyesen erősítette a saját imázsát azzal, hogy az ő ifjú felesége milyen jól ír.

Petőfihez hasonlóan Szendrey Júlia is tudatosan építette az imázsát?

– Neki a nyilvánosság sokkal kevésbé volt fontos. Nagyon sok írását nem publikálta, és nem is az írásból élt meg. Van olyan feljegyzése, amelyből kiderül, hogy kifejezetten rossznak tartotta, ha az irodalom pénzkereseti formát ölt, mert szerinte az irodalom célja olyan eszmék terjesztése, amelyek jó útra terelik az embereket. Az érdekelte, hogy hogyan hat az emberek életére, ha olvasnak. Éppen ezért sokkal inkább azt tartotta fontosnak, hogy belül mi zajlik, és nem annyira a saját imázsát építgette. Ennek ellenére nagyon jó érzékel válogatta ki a publikálásra szánt verseit a többi közül. Az anyaszerep nagyon hangsúlyos volt nála, és nem lehet véletlen, hogy épp azokat a verseit válogatta ki, amelyek jobban megfelelnek a korabeli elvárásoknak. Róla is elmondható a tudatosság, csak ez egészen máshogy jelenik meg, mint Petőfi esetében. Míg Petőfi a marketingre is nagyon figyelt, addig Szendrey Júliánál a tudatosság inkább abban nyilvánult meg, hogyan válogatott a versei közül a publikálás során.

Milyen ember volt Szendrey Júlia?

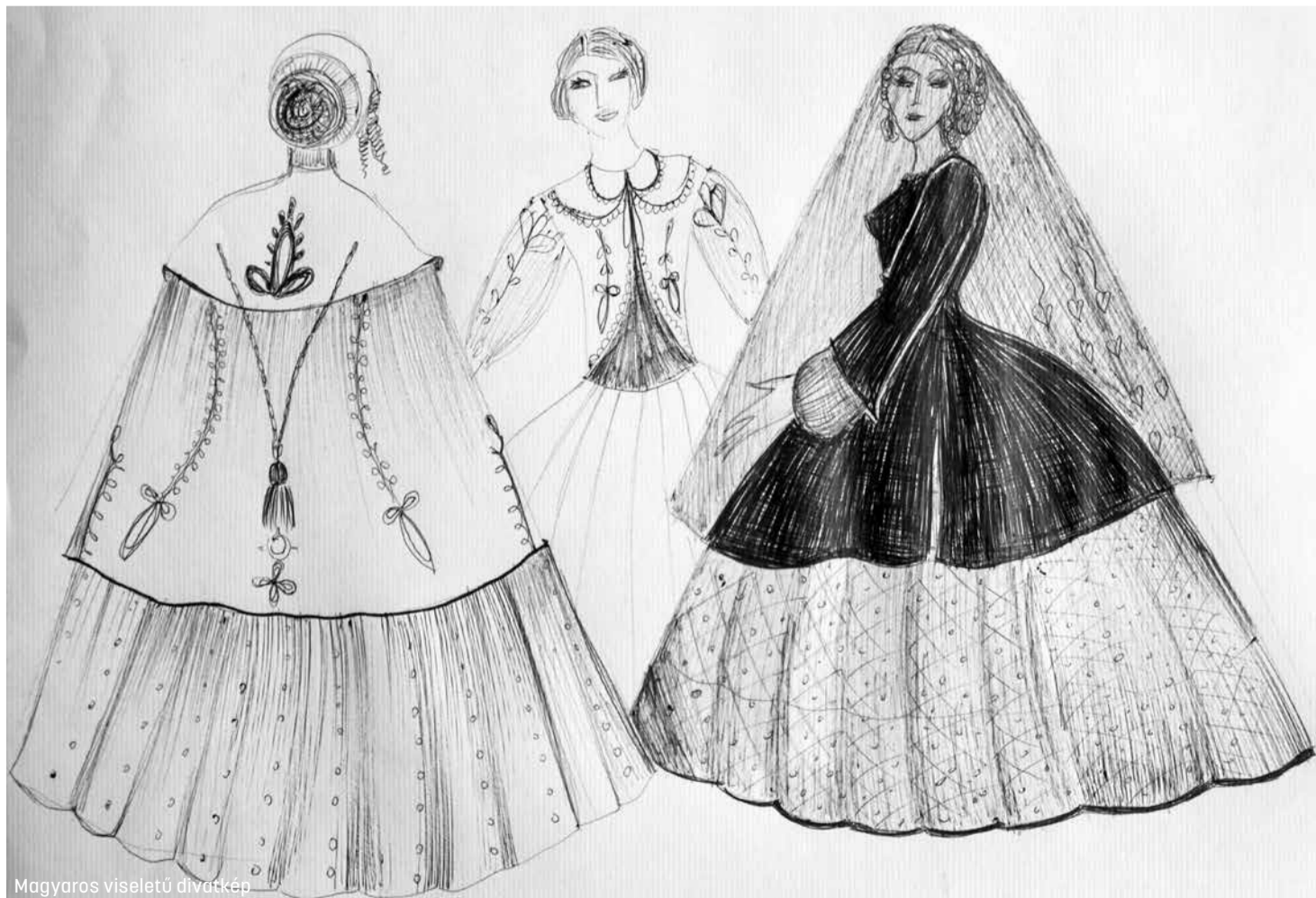
– Sokat vívódó, önelemzésre hajlamos, nagyon mélyen gondolkodó, érzékeny ember. Ezt a képet főleg a naplórészletei alapelemek meg, de a későbbi versei is megerősítik. Nagyon alaposan végiggondolta azt is, hogy mi lesz, ha ő egy költővel köti össze az életét, hogyan hat az majd a másik ember szabadságára. Annak ellenére, hogy az övék egy hatalmas szerelem volt, azért kiderül a naplóból, hogy mennyit vívódott azon, hogy szabad-e egyáltalán egy költőt lekötni a házassággal. Lánykorában az írásai egyik legfontosabb eleme szenvedélyes alaptermészete volt, amelyet fölismert önmagában. Részben félelmetesnek tartotta, és azon gondolkozott, hogyan tudná legyőzni ezt a tulajdonságát. Figyelemreméltó az írásaiban, hogy már nagyon fiatalon mélyen tudta elemezni önmagát.

Az irodalom milyen szerepet játszott az életében?

– Az irodalom mindig nagyon szerves része volt az életének. Sokat olvasott, aminek nagyon szerteágazó szerepe volt, egyrészt nyilván a szórakozást szolgálta. Hogy milyen műveket olvasott, az befolyásolta a világképét is. A korabeli szentimentális irodalom valószínűleg nagy hatással volt a világképére, amelyben a belső és a külső világ élesen szét van választva, és azt hangsúlyozza, hogy kívülről nem lehet megítélni az egészséget. Később, amikor már nemcsak olvasóként, hanem íróként is jelen volt, akkor az érdekelte a legjobban, hogyan képes ő hatni az emberekre. Negatívan semmiképpen nem akart, és a legfőbb írói dilemmáit éppen az okozta, hogy kellően pozitívan tud-e hatni az emberek gondolatvilágára. Mert szerinte csak akkor szabad írni, ha megvan ez a pozitív hatás. Ez a gondolatmenet főleg az 50-es évek közepén jelent meg az írásaiban. Ekkor még elég bizonytalan volt az írói identitása, de ez később megerősödhetett, legalábbis erre utal, hogy a következő másfél évtizedben folyamatosan írt és publikált.

Nehéz sors jutott neki: Petőfi halálakor fél éves kisbabával maradt egyedül, később rossz házasságban élt. Ezek a nehézségek megjelennek a verseiben?

– A verseit mintegy öt évvel azután kezdte írni, hogy ezt a nagyon nehéz időszakot átvészelte. Konkrétumok formájában ezek a nehézségek nem jelennek meg, inkább elvontan kapnak helyet a verseiben. Metaforikusan ír róluk, például egy hajóhoz hasonlítja az életét, amely hánykolódik a vízen, vagy arról ír, hogy az emlékezet mennyire meghatározza a sorsát. A konkrétumok még azokban a prózai írásaiban sem jelentek meg, amelyek a nehézségekkel egy időben születtek. Amikor például Arany János írt hozzá egy verset, és ő erre magánlevélben válaszolt, akkor sem részletezte, hogy milyen nehézségekkel küzd, hanem irodalmian, kissé elvontan írta meg, hogy milyen nehéz élethelyzetben van. Éppen ezért azon kortársak számára sem volt könnyen érthető Szendrey Júlia, akik nem ismerték közletről a mindennapjait.

Magyaros viseletű divatkép

RUHAKÉP '48

Janovics Erika rajzaihoz

Ninkov K. Olga

A Szabadkán élő kisszámú iparművész között kevesen vannak azok, akik textillel foglalkoznak, azon belül pedig ritkaságnak számít a diplomás jelmeztervező. Az elsőre lehetne példa a sokak számára viseleti ruhadarabjairól ismert Izrael szül. Basch Edit, aki fiatalon a szabadkai Bosch+Bosch Csoport alapító tagja volt, majd az újvidéki tanárképző főiskola képzőművészeti szakának elvégzése után divattervezőként vált ismertté. Amikor jelen témánk felé fordulunk – az 1848-as év viselete felé Janovics Erika rajzai segítségével –, egyrészt egy korszak ruhatörténetéről, másrészt Szabadka kivételes tehetségű jelmeztervezőjéről kívánunk beszélni, ám mindez tágabb stílustörténeti horizontokat is megnyit előttünk.

Janovics Erika közöttett '48-as divatrajzai a mostani alkalomra készültek illusztráció gyanánt, nem pedig, ahogy azt eddig megszoktuk, színházi szükségletre. Szakmájának alapfelkészültségéhez tartozik a különböző korok ruházatának stílus-, anyag- és technikaismerete – divattörténetet az újvidéki iparművészeti középiskola textil szakán és a Belgrádi Egyetem Iparművészeti és Formatervező Karának jelmeztervezői szakán hallgatott és gyakorolt. Ezt a fajta felkészültséget a 19. században és a századfordulón vidékünkön is dolgozó építészek és mesteremberek felkészültségéhez tudnánk hasonlítani, amelynek köszönhetően a historizmus épületei különböző korok stílusát követve jöttek sorra létre Szabadka (és más korabeli várososok) központjában. Szabadkán neoreneszánsz stílusú például a Vojnics-palota, neogótikus Bíró Károly polgármester háza, neobarokk a Nemzeti Kaszinó, illetve a mostani Városi Könyvtár épülete. A másolásból kimozdulni kívánó újítók hozták létre az „új művészetet”, amelyet art nouveau-ként

vagy inkább szecesszióként ismerünk. Témánkra való tekintettel, joggal vetődik fel a kérdés: milyen volt tájunkon 1848-ban az építészet és a belső berendezés nyelve, milyen építészeti keretben és enteriőrökben jelentek meg az itt mellékelt ruhák? A 19. század első felében a közép-európai lakáskultúrában a biedermeier volt jelen. Ennek egyik közgyűjteményi példája a Vajdasági Múzeum gyűjteményében a Kolonits Sándor által 1827-ben készített szekerter, amelyet a mester Szabadka városképéből vett elemekkel díszített. Az építészetben a klasszicista stílus terjedt el, aminek egyik kiemelkedő példája s egyben a korra jellemző épülettípusa Pesten a Pollack Mihály tervei alapján 1837–46 között épült Magyar Nemzeti Múzeum. A szabadkai klasszicista lakóépületek közül a városháza közelében maradt fenn az az emeletes épület, amely Ostojic-palota néven ismert, és többek között a népszerű *Pelivan* cukrászdának ad otthont. Feltételezik, hogy Scultéty János (Szabadka, 1806 – ?, 1873) szabadkai építész tervezte, erkélyének díszei között pedig ma is látható felépítésének éve: 1848.

Nem volt könnyű dolga Janovics Erikának, amikor a '48-as év divatját szerette volna feltérképezni. Korabeli épületek, festmények, használati tárgyak még csak-csak akadnak köztereken és a közgyűjteményekben, ebből kifolyólag többet is foglalkoztak vele. Munkája további kutatásra, elmélkedésre ösztönözheti az olvasót, és párhuzamba állíthatja az itt látott ruhadarabokat a korabeli ismert építészeti, képzőművészeti, iparművészeti és fotótörténeti emlékekkel. Az 1839-ben világszabadalommal váló fényképezésnek köszönhetően ugyanis a látható világ – így az arcások is – hű képet rögzítettek az utókor számára, például Kossuth Lajos-

ról és az 1848–49-es forradalom helyszíneiről. Raffai Judit kutatása alapján a fényképezés széles körű terjedése vidékünkön, így Szabadkán is, a 19. század 60-as éveire tehető. Tehát Szabadka és környékének eddig ismert fényképei alapján ettől az időtől vizsgálható a ruhatörténet – amire példa Korhecz Papp Zsuzsanna írása, amely a Szabadkai Városi Múzeum fényképgyűjteménye alapján keletkezett (*Üzenet*, 1999. május–augusztus). Értékes források a korabeli divatlapok, amelyek 1827-től jelentek meg Magyarországon, német és magyar nyelven. A teljes alakos képek a legújabb nyugat-európai divatot mutatták be. A *Pesti Divatlap* 1844-ben indult, heti egyszeri megjelenéssel. Főleg a társas élettel, a szépirodalommal és a képzőművészettel foglalkozott, és gazdagon illusztrálták divatképekkel, írók és művészek arcképeivel, színpadi képekkel, nemzeti és népdalok hangjegyeivel. A *Pesti Divatlap*ban közölték 1845 márciusában Petőfi Sándor *János vitéz* című elbeszélő költeményét is. A lap 1848. június 25-én szűnt meg, folytatása a *Budapesti Divatlap* volt.

Az 1848-as divat a reformkorhoz (1825–1848) köthető. A magyar hölgyek egy része elsősorban a párizsi és a bécsi divatot követte. A kor divatja szerint a nők könnyű, lebegő anyagokból készült bő szoknyái bokáig értek, és látni engedték a puha bőrből vagy textiltől készült, keresztszalagokkal rögzített, fekete vagy fehér lapos sarkú cipellőket. A szoknyák alá drótvázat húztak, amelyre időnként apró párnákat varrtak. A kör alakú hosszú szoknya hímzéssel volt díszítve, ezen pedig csipke vagy hímzett kötény lógott, illetve a kötény körvonalát képező csipkeszegély. Elöl fűzővel zárt váll, alatta buggyos ujjú fehér ing, nehéz prémes mente, kiegészítőnek párta vagy korona mint

Huszár

fejdísz. Nagy újítása a korszaknak a kétrészes ruha, ugyanis ekkor indult hódító útjára a női blúz. Alsóruha gyanánt kötelező volt fűzőt viselni, és legalább öt-hat alsószoknyát. A negyvenes évek frizuradivatja leegyszerűsödött: a haját középen elválasztották, és kontyba feltekerték. Janovics Erika

rajzain föltűnik a várandós nő ruházata is, valamint a gyermeköltözék.

A férfiaknak feszes, testhez álló nadrágot, közepes vagy hosszú szárú csizmát ajánlottak, arany hímes, sujtásos brokátselyem vagy bársonydolmánnyal, prémes mentével, kócsagtollas süveggel,

Széchenyi

Anyja és fia

Bájlteremben pitykés dolmány

amelynek kiegészítője a selyem nyakkendő, díszes öv és táskák, kard és sarkantyú. Az 1840-es években a divatlapokban zajló vitákban a nemzeti és az európai divat egymást kizáró öltözködési rendszerként jelentek meg – írja Lukács Anikó. A férfitársadalom két rétegre szakadt: a frakkosokra, akik követték a nyugati divatot, és úgy vélték, hogy szívében kell magyarnak lennie a magyarnak, és nem holmi „álmagyaroskodással”, amelyet a ruhájában fejez csak ki; valamint a zekésekre, akik váltig hitték, hogy külsőségeiben is egyesülnie kell a nemzetnek a magyaros ruha égíse alatt, és aki nem magyaros ruhában jár, az már nem is szolgálja rendesen a hazát. A zekések szócsöve a Vahot Imre által szerkesztett *Regelő Pesti Divatlap* volt.

A reformkor divatjára jellemző, díszmagyar ruhába öltözött hazafi és honleány alakja Janovics Erika több rajzán megtalálható. Ez a fajta ruházat a nemzeti öntudatot volt hivatott képviselni. Honnan merítette a ruhaterveit a 19. század eleji szabó, hogy magyaros ruhát hozzon létre? – teszi fel a kérdést több divattörténész is. Mivel a díszmagyar úri viseletnek számított, a korábbi századok főnemesi viseleteiből merítettek hozzá ihletet, de a 18. századi viseletet nem tekintették relevánsnak, mert ebben az időszakban a magyaros díszruhára nagy hatással volt a nyugat-európai divat. A magyar szabású díszruha fénykorát

1830-ban, V. Ferdinánd magyar király koronázási ünnepségén Pozsonyban érte el, és átalakulása a korabeli divatigények szerint az osztrák *Winener Moden Zeitung* 1830-as kiadásából is követhető volt. A férfidíszruha prémmel szegett, kócsagtollas süvegből vagy karimás kalpagból, panyókára vetett, prémmel szegélyezett bársonymentéből, álló gallérú, magasan zárt selyemdolmányból, testhez álló, dús zsinórozással díszített selyemtrikó nadrágból, térdig érő sarkantyús csizmából vagy bokáig érő, oldalt fűzős cipőből és aranyrojtos fekete vagy fehér selyem nyakkendőből állt. A női díszmagyar ruha a kor új divatirányzataihoz igazodott.

Az 1848. március 15-éhez tartozó, tovább élő viseleti elemek közül az egyik a Kossuth-szakáll, a másik a kokárda. A reformkori liberális ellenzék és az 1848–49-es szabadságharc vezéralakja, Kossuth Lajos, a forradalmat megelőző időszakban közepes hosszúságúra nyírt körszakállat hordott kicsit nagyobb bajusszal, az állát szabadon hagyva. Ez a forma a későbbi időkben divatot teremtett: a Kossuth-szakáll a 48-as eszmék iránti hűség kifejezésére jellegzetes viseletté vált a férfiak körében, és a szabadságharc leverése után a passzív ellenállás egyik megnyilvánulási formája volt.

A kokárda eredetileg színes szalagból készített, kör alakú, rózsadísz szimbolizáló, eredetét te-

kintve főúri ruhadísz volt, amelynek első ábrázolásai francia és angol festményekről a 18. század közepéről ismertek. A francia forradalom idején előbb a kokárdaszimbólum kapott kiemelt szerepet, majd később a trikolór, a háromszínű francia zászló. A kokárda magyarországi megjelenése Petőfi Sándorhoz kötődik, aki 1848. március 15. előtt ezt írta naplójában: „Míg én az egyik asztalnál a Nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.” A hagyomány szerint a forradalom előestéjén Petőfi Sándor és Jókai Mór szerelmeiktől, Szendrey Júliától, illetve Laborfalvi Rózától kaptak nemzeti színű kokárdát, amelyet a kabát hajtókáján vagy a mellrészen, a szív felőli oldalon viseltek.

Janovics Erika most közzétett rajzai akvarellfestéssel és tusrajzzal, tuslavírozással készültek. A ruha anyagszerűségének érzékeltetésére a szerzőre jellemző színérzék és színélvezet jelenik meg, időnként az illusztráció dekorativitásának szolgálatában. A test és a viselet körvonala, az arc és a kéz fekete kontúrvonalakkal határolt. Az egyszínű, nagyobb felületek élénkítő eleme a tobzódó részletgazdagság, a pöttyök, hálózó vagy szaporán hullámzó vonalak. Janovics Erika jelmeztervező rajzait szemlélve, a viselet szemszögéből és 172 év távlatából, nemcsak a történelem, hanem a divattörténet, sőt a színház és film is megidéződik.

A Bogdan Šuput művészeti középiskolát szülővárosában, Újvidéken fejezte be, az évfolyam legjobbjának értékelt érettségi dolgozatának témája a krétai művészet és a kortárs textil, valamint öltözékek kapcsolata volt. A belgrádi iparművészeti kar színházi jelmeztervezés szakán Római harci öltözék színpadi formái című diplomamunkájával szerzett egyetemi oklevelet 1999-ben. Azóta folyamatosan jelen van a szerbiai, magyarországi, szlovéniai színházakban jelmez- és bábtervezőként, száznál több előadásban láthatta a közönség munkáit. Selyemfestéssel is foglalkozik. Tizenöt önálló kiállítás mellett több mint negyven csoportos tárlaton vett részt. Tagja a Szerbiai Képzőművészek, Iparművészek és Formatervezők Egyesületének (ULUPUDS), a Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének (Upidiv), valamint a Nemzetközi Bábjátékszövetségnek (Unima).

DÍJAI

Madrid, I. díj

A Vajdasági Hivatásos Színházak Találkozóján négyszer részesült díjban a Zombori Népszínház, a Szabadkai Gyermekszínház, illetve az újvidéki Ifjúsági Színház előadásaihoz tervezett jelmezeiért

Szabadka, Bodrogvári Ferenc-díj

Užicén a Jugoszláv Színházak Fesztiválján az Újvidéki Színházhoz tervezett jelmezeit jutalmazta díjjal a szakmai zsűri Belgrádban a látványtervezési biennálén a Niši Gyermekszínház előadásához tervezett bábjaiért részesült díjban

A Szerbiai Gyermekszínházak Fesztiválján két alkalommal vehetett át díjat a Niši Gyermekszínház előadásához tervezett bábokért és jelmezekért

A Kotori Nemzetközi Gyermekszínházi Fesztiválon bábjaiért részesült elismerésben

Kragujevacon Arany Szikra díjjal jutalmazták bábterveit Zágrábban a Nemzetközi Bábszínházi Fesztiválon a niši bábszínház előadásához tervezett bábjaival érdemelt ki díjat

A kisvárdai színházi fesztiválon a Tanyaszínház *Ilja próféta* című előadásának jelmezeiért részesült díjban

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

Belgrád - divatbemutató, kiállítás

Liège (Belgium) - régi népviselet újrahaszználása a mai divatban, kiállítás

Madrid (Spanyolország) - festménykiállítás

Újvidéki Színház és Szabadkai Népszínház - jelmeztervek, jelmezek és maszkok kiállítása

Zombor - jelmeztervek kiállítása

A Szabadkai Gyermekszínházi Fesztiválon, valamint Szegeden, Újvidéken, Palicson báb- és jelmezkiállítás

Szabadkán az Emléktárgybolt kiállítótermében szőtt és kötött öltözködési tárgyak kiállítása

Honleányok álma

A SZABADKAI VASÚT SZÁZÖTVEN ÉVE

Vass Géza

Százötven éve érkezett meg Szabadkára az első vasútszerelvény. Pontosabban 1869. szeptember 11-én, huszonhárom évvel az első, Pest és Vác közötti vonal megnyitása után. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése és a kiegyezés között a magyarországi vasutakat osztrák és magyar magántársaságok építették, amelyeket az állam különféle kedvezményekkel segített. A kiegyezés évére a magyarországi vasúthálózat hossza elérte a 2341 kilométert.

Az Alföld–Fiumei Vasút egy magyar vasúttársaság volt a 19. században. Vasútvonala 1869–1871 között épült a Nagyvárad–Békéscsaba–Szeged–Szabadka–Eszék vonalon, amelyet az Eszék–Villány szárnyvonal egészített ki, kapcsolatot teremtve a mohács–pécsi vasúttal. A vonal építésének eredeti célja az volt, hogy az Alföld terményeit közvetlenül, a főváros érintése nélkül eljuttassák a fiumei kikötőbe. A vasútvonal tervezése 1862-ben kezdődött. A vasúttársaság 1863. március 29-én kapta meg az engedélyt az előmunkálatokra, augusztusra már elkészültek a tervek, Békéscsaba és Szeged között megkezdődtek a földmunkák. Pénzhiányában azonban többször elakadt az építkezés, csak 1869-re készült el az első szakasz. További két év kellett a többi vonalrész megépültéhez. A vasútvonal Szegednél külön-külön szintben keresztezte az Osztrák–Magyar Államvasút-társaság Pest–Szeged–Temesvár vonalát, de nem volt közös állomásuk. A mai nagyállomás az államvasút-társaságé, míg a rókusi állomás az Alföld–Fiumei Vasúté volt.

A vállalkozás tőke hiányában Eszéknél elakadt. A nehéz gazdasági helyzet arra kényszerítette a tulajdonosokat, hogy 1884 decemberében a vonalat eladják a magyar államnak.

A trianoni békeszerződés a vasútvonalat szétdarabolta, jelenleg Magyarország, Horvátország, Szerbia és Románia területén fekszik, viszont az összes határátmenet járható, a síneket sehol sem szedték fel.

Az építkezést és a vele járó bonyodalmakat Magyar László, a levéltár kutatója írta meg egy tartalmas cikkben. Tanulmányát a következőképpen fejezte be: „Így érkezett el Szabadka... történetének egyik legjelentősebb napjához: a szeged-szabadkai vasútvonal megépítéséhez, melyet minden ünnepélyesség nélkül (!) 1869. szeptember 11-én adtak át a közforgalomnak.” Az ilyenkor szokásos ünnepség elmaradása szemet szúrt Magyar Lászlónak, és ezt egy felkiáltójellel jelezte is. Felvetődik a kérdés: a szabadkaiak tényleg nem értették meg az idő szavát és annak az eseménynek a jelentőségét, amely döntően befolyásolta a város jövőjét?

A 19. században egy-egy város fejlődése a vasúttól függött, és ezzel a szabadkaiak is tisztában voltak. Éveken keresztül minden áldozatot vállaltak, csak hogy vasútvonalat kapjanak. Amikor a több évtizedes küzdelem véget ért, a nagy ünnepség elmaradt, és az első szerelvény csendben, szinte észrevétlenül gurult be a városba. Mi történt?

Valójában a nagy eseményre már 1869 júliusában elkezdtek készülni. Az első levéltári dokumentumok, amelyek közelebb hoznak bennünket a kérdés megválaszolásához, 1869 júliusából származnak, ugyanis ekkor nevezett ki a városi közgyűlés egy bizottságot, *előirányzatul szolgáló némi elvek s szabályok előleges megírása végett*. Elnöke Hidegh Árpád főkapitány volt, mellette a hatalmon lévő De-

ák-párt kiemelkedő tagjai foglaltak helyet: Zomborcsévi Vince, Rudits Mór, ifj. Magyar Imre, Zelits Máté, Guln György, Malassin Jakab, Vukov Pál, Milassin Jakab, Mánits Péter, Kovacsits Ágoston, Vojnits Hajdú Péter, Kuluncsits Jakab és Pál. Guln a gyűlés elején bejelentette, hogy az ünnepség megtartásáról a városi közgyűlés már értesítette a vasúttársaságot. A részletes program a vasúti igazgatóságtól függ, ezért a bizottság *csak az ünnepség általános s a körülmények szerint módosítandó tervrajza tanácskozásába vétetni határozatot*. Ezután áttértek a lényegre, az *ebéd kivételi módzataira és egy tánczvilágalm megrendezésére a megnyitási napon*. Az ebéddel kapcsolatban eldöntötték, hogy a meghívott vendégek meghívójegygyel, minden fizetség nélkül, míg a szabadkaiak tíz új forint ellenében vehetnek részt. A jó hangulat megalapozásához 100 üveg pezsgő megrendelését irányozták elő. A táncon mind a vendégek, mind a szabadkaiak díjmentesen vehetnek részt, azzal, hogy *akik fizettek a Banketten, előleges és kiváló figyelemben részesítettnek*. Mindkét eseményt a színházban tervezték megtartani. A vendégek elszállásolását magánházaknál oldották volna meg.

A szoroson vett vasútmegnyitásra a meghívási jog kizárólag a vasúttársaságot illette meg, de remélték, hogy a kérdés érzékenysége miatt kapcsolatba lépnek majd a várossal is. Mindenesetre összeállították saját névsorukat. A listából láthatjuk, hogy a város mekkora jelentőséget tulajdonított az eseménynek. A meghívottak között helyet kapott minden minisztérium, a királyi kúria, a környező megyék és városok előljárói, a városban állomásozó tisztikar és természetesen a sajtó. Az egyének közül a listán szerepeltek: Deák Ferenc, Trefort Ágoston, a kalocsai érsek, gróf Zichy János, báró Rudits József, báró Redl Béla, a Pesten komoly karriert befutott szabadkaiak: Manojlovits Emil, Czorda Bódog és Milutinovits Szvetozar.

Augusztusban a második bizottsági ülésen már maga a polgármester, Lénárd Máté elnökölt. Több névvel bővítette a meghívottak listáját, majd név szerint felsorolta a meghívandó újságírókat. Mindenhova virágokat és díszcserjéket rendeltetett, majd zárópontként elfogadta Venczel Alajos vendéglős fejenként ötforintos ajánlatát.

A munkálatok befejeztével a közmunka- és közlekedési minisztérium 1869. szeptember 7-én közölte a várossal, hogy a *Szeged–Zombor vasút mátul fogva bármikor leendő megnyitóját megengedi*. Trefort Ágoston, a minisztérium részéről kinevezett ellenőrző szerv, az alföldi vasúti bizottmány alelnöke, későbbi kultuszminiszter és a MTA elnöke, az ünnepség megtartását szeptember 16-ára, csütörtökre tűzte ki, majd utóiratban megjegyezte, hogy a meghívottak listáján ott kell, hogy legyen még sógora, Eötvös József kultuszminiszter, Nánay Tamás csanádi főispán és Kecskeméthy Aurél újságíró, aki majd személyesen számol be neki az eseményről. Lénárd Máté polgármester elfogadta az ajánlatot, és megkérte az alelnököt, hogy a döntéséről értesítse a vasúttársaságot.

Szeptember 10-én a vasúttársaság igazgatósága táviratban értesítette Trefortot, hogy a Szeged–Zombor vasútvonalat másnap üzembe helyezik. Mint kiderült, hivatalos ünnepséget csak Szegeden és Zomborban terveztek. Szabadka egyáltalán

nem szerepelt terveikben, de nem akadályozták a várost abban, hogy e célból bármikor ünnepélyt rendezzen. Készek voltak, hogy az érdeklődő szabadkaiakat és vendégeiket külön díszvonattal díjmentesen Szegedre és Zomborra szállítsák.

A döntés mellbe vágta a várost, amely a grandiózus ünnepséget 16-ára tervezte. Lénárd polgármester a régi barátjához, Czorda Bódoghoz fordult segítségért. Czorda a hatvanas években a Deák-párt vezérégyénisége volt városunkban. A nevéhez fűződik többek között a vasút, a nyolc éves főgimnázium és a Takarékpénztár és Népbank Rt. megalapítása is. Ekkor már Pesten királyi táblabíróként tevékenykedett. A levéltár megőrizte két táviratát, amelyeket válaszul küldött szülővárosába. Ezekben egyetért azzal, hogy *a forgalom érdekei hosszabb halasztást nem engednek, és nem érti, hogy a forgalomba tétel miatt zárja ki, hogy az örvendetes esemény alkalmából kitűzött és Szabadka renométját emelő ünnepélyt megtartsátok*. Kérte a polgármestert, hogy *küldjétek szét azonnal a meghívókat szeptember 16-ára, aztán még hozzatotte: egyébiránt tegyetek belátásokat szerint*. Még aznap *Több szabadkai lakos aláírással levelet küldtek Mikó Imre közmunka- és közlekedési miniszternek is, azzal a kérelemmel, hogy az ünnepséget öt nappal halassa el. Mikó támogatása azonban elmaradt. A miniszter lakonikusan válaszolt: Tőlem csak a megnyitási engedély kiadása függ, ezt pedig már két nappal előbb megadtam. A megnyitás napjának kitűzése a társulatot illeti, őket kell megkérdezni*. A város lehetetlen helyzetbe került, egy héttel a megnyitás után ismét ünnepséget tartani értelmetlennek tűnt, ezért még aznap délután lefűjték az egész ünnepséget. Trefortnak küldött levelében Lénárd magyarázkodásra kényszerült: *Szabadka közönsége részéről megnyitást ünnepélyesen óhajtott, azonban a vasúti társulat igazgatósága a megnyitás napját szeptember 9-én, későn tudatta velünk. Lehetetlené vált nagybecsű vendégeinkhez a meghívókat eljuttatni. Bánatos fájdalomunkban tervezett örvendetes ünnepünk létesítésével felhagyni kényszerültünk*.

Csak hogy hátravolt még a feketeloves. Elsők között Trefon Kis József levele, amely szerint: *A szegedi első zenekar legkitűnőbb tagjait megnyertük, de miután ezen urak igénye nekünk nem kevésbe kerülend, szíveskedjék a polgármester úr az össz zenekar részére 160 forintot (egy tanító évi fizetése körülbelül 500 forint volt) biztosítani. Választ várok a Vagner kávé-*

házba. Nem ez volt az egyetlen követelés, érkeztek a többiek is, végül az előkészületek összköltsége majd 300 forintra rúgott.

Az ünnepély elmaradása súlyos feszültséget okozott a város és az Alföld–Fiumei Vasút építészeti igazgatósága között. A vasúttársaság szerette volna valahogy kiengesztelni a várost, ezért szeptember 28-án a közgyűlésnek levelet küldtek, amelyben bocsánatot kértek az ünnepség elmaradása miatt. Jóakarattal bizonyítékul a levélhez egy 2000 o. é. forintos adományt is csatoltak, azzal a megjegyzéssel, hogy *azt a legsikeresebbnek tetsző módon és célra fordítani szíveskedjék*. A polgármester elfogadta a bocsánatkérést és a vele érkezett ajándékot. A következő közgyűlésen pedig bejelentette, hogy a város a kapott összeget megtoldja még azzal a 2000 o. é. forinttal, amelyet július 16-án az ünnepség költségeire szavazott meg, és ezzel egy 4000 forintos iskolai ösztöndíj-alapítványt létesít, 6%-os kamattal. Mánits Péter városi képviselő továbbgondolta a dolgot, javasolta, hogy az ösztöndíjat kizárólag a technikai pályát választó szabadkai tanulóknak ítéeljék oda.

Az alapítólevél 1872. június 1-jén készült el, és *Technikus ösztöndíj* címmel a város kezelése mellett vezették be a nyilvántartásba. Az ösztöndíjat évente két hallgató kapta, félévenként 60-60 forintot. Figyelemreméltó, hogy a tekintélyes összeg ellenére nem volt minden évben jelentkező, ezért az idővel fennmaradt 1406 forintnyi kamatot a tőkéhez csatolták. Így a tőke 5406 forintra nőtt. A megnövekedett összeg miatt 1892-ben módosítani kellett az alapítólevelet. A hallgatók ezentúl évi 300 forintot kaptak, ha nem folyt be elég jövedelem, a város kikerekítette.

Ahogy minden pénzosztásnál, a technikus alapítvány körül is rengeteg volt a veszekedés. A legtöbb kritika azért érte a várost, mert nem hirdette meg nyilvánosan a pályázatot, így haszonélvezői legtöbbször a magasabb beosztású városi tisztviselők gyerekei voltak, akik nem is szorultak rá a támogatásra. Az alapítvány az első világháború végéig működött. A támogatottak között számos kiemelkedő szabadkai mérnök nevével találkozunk: Grünfelder Mihály, Grundböck István, Prokesch Imre, ifj. Frankl István, Mamuzsits Pál, Váli Gyula, Bedő Ferenc, Czucz Emil...

Magyar Lászlónak egy zárójelbe csomagolt felkiáltójelle váltotta ki nálam a kíváncsiságot, és indított el a kutatás útján. Egyik kérdés után következett a másik. Most már az a kérdés jár a fejemben: hány alapítvány is működött még a technikus mellett Szabadkán?

A VAKONDOK ÉS A BÖJT

Fiatalok, egyetemi éveik vége felé járnak, közülük két pár már házas. Egy elkötelezett keresztény közösség tagjai, amelynek Regnum Marianum (Mária Királysága) a neve. Ez egy földalatti keresztény közösség volt a kommunista Magyarországon, ezek a fiatalok azonban az ateista diktatúra idején még nem is éltek. A keresztény közösségi életbe többnyire a szülei által kapcsolódtak be. Minden kisebb csoportnak van valamilyen neve, többnyire állatok nevét viselik, kifejezve ezzel hálájukat a teremtésért, amelyben Isten művét látják. A Vakondok bázisközösség tagjai is hetente egyszer találkoznak, és egy ilyen beszélgetésen hangzott el: Neked eddig milyen tapasztalataid vannak a nagyböjtről? Mit jelent számodra a böjt?

Gellért: Sokszor eszembe jut így nagyböjt idején a bérmaapám, aki bencés szerzetes Győrben. Egyszer azt mondta egy beszélgetéskor, hogy „kerüld a rendkívüli dolgokat, szeresd a hétköznapokat”. Ez engem tökre megfogott. Nem mindig a legextrább dolgokkal lehet közelíteni Istenhez! Valahogy én most ebben a nagyböjtben igazából erre vágyom. Nem nagy célokra, magas mércékre, hogy aztán valami rendkívülit valósítsak meg, hanem egy kis visszafogottságra, elcsendesedésre, egyszerűen észrevenni a hétköznapok szépségeit.

Blanka: A szobatársammal ilyenkor elhatározzuk, hogy mindennap leülünk egy kicsit imádkozni. Többnyire este. Van egy munkafüzetünk, olyan naptárszerűség, amelynek mindegyik oldala egy nap, és mindegyik lapon van egy bibliai rész. Egy kicsit mindig elcsendesedünk, és aztán ezekről beszélgetünk.

Azt is kitaláltuk, hogy elképzeljük, hogyan élnénk a mindennapjainkat, ha mi is jezsuiták lennénk. Persze, lányok vagyunk, de nagyon tetszik nekünk, hogy a jezsuita szerzeteseket ismerjük, hogy mindig nyitottak, érdeklődők, meg beszélnek arról, hogy milyen helyzetekkel találkoztak a napjuk során, és hogy mindebben hogyan volt jelen Isten, és ezt megosztják másokkal. Ezért nagyon felnézünk a jezsuitákra. Ha fiúk lennénk, lehet, hogy mi is jezsuita szerzetesnek állnánk...

Az is bennem van most, hogy egy gyermekkorházban voltam gyakorlaton, és ma láttam egy nagyon rossz állapotban lévő gyermeket. Olyan torz volt, hogy tényleg nem értem, Isten hogyan engedheti ezt meg. Így született. Nem is hinnétek el, hogy van ilyen. Gondoltam, hogy megkérdezem az orvosokat, ők hogyan tudják magukban elrendezni ezt, hogyan állnak hozzá. Ebből a gyerekből sosem lesz olyan felnőtt ember, aki teljes életet élhet. Szóval, így gondolkodtam, és bementem ehhez a gyerekekhez. Ott volt a nagymamája, aki már tizenkét éve ápolja. Olyan lelkesen beszélt az unokájáról, hogy ma egészen jó az állapota, meg ilyeneket mondott, hogy mosolyog is, hogy látom-e, merthogy ma az unokájának egészen jó kedve van. És hogy ő egy nagyon hálás fiú, nagyon szeretni való. De hogy mindezt a nagymama honnan tudta, én nem értettem, merthogy ez a gyerek csak úgy elvult ott. Az látszott, hogy a nagymamának nagyon mély kapcsolata van a kisfiúval, egészen odavolt érte, figyelte minden rezdülését. Nem értem, hogyan történt, de azt vettem észre, hogy közben egészen megváltozott a hangulatom, az érzéseim. Hálás lettem! Ez hogy lehet?

Monó: Nekem az jutott eszembe erről a nagyböjtről, hogy elindult ez a betegség, én is lerobbantam, persze nem koronavírus, de nagyon beteg lettem. Ezt nem nagyon tudom kötni Istenhez. Önkéntes lemondás, ez most nem könnyű, és azt sem értem, hogy miért lenne Istennek az jó, hogy lemondjunk?! Mindenesetre, azt éreztem a betegségem alatt, hogy vannak nehéz helyzetek, amelyek ellen nem érdemes lázadni, hanem el kell tudni fogadnunk, és hin-

ni benne, hogy néha ilyen is van, és hogy nem baj, az élet ilyen, hogy nem lehet mindig száz százalék az egészségünk, a teljesítményünk, a hangulatunk sem, és hogy ez valahogy akár közelebb is vihet Istenhez. Nem tudom, miért, de valahogy azt kezdtem érezni, hogy a betegségemet és a rosszkedvemet felajánlhatom Istennek, és jó, hogy nemcsak úgy hiába van, hanem van kinek felajánlani. Úgy éreztem, hogy valahogy ezáltal kötődöm Istenhez. Számomra most ez a nagyböjt, ilyen lemondással, és talán nem is kell, hogy most ennél sokkal többet tegyek.

Anna: Hamvazószerdán, a harmadik étkezésem előtt, amikor este mentem haza, annyira frusztrált voltam, hogy legszívesebben örjögtem volna a buszon, annyira éhes voltam. Arra gondoltam: kinek jó ez?! Miért jó, hogy egyszer már jóllaktam, ezért ma már nem ehetek sokat, tehát nem lakhatok jól igazán? Nem találtam erre választ. Nem tudom, mi ez a pénteki dolog, hogy nem eszünk húst... No de hát én különben sem eszek gyakran húst, és nekem egyáltalán nem lemondás! Ha mondjuk negyven napig nem ennénk húst, no az már lemondás lenne, de így csak egy kicsit oda kell figyelni, hogy mit eszek. Engem inkább az frusztrál, hogy a böjti hagyományok szerint nem ehetek annyit, amennyi éppen jólesne. No, ez számomra a legnagyobb lemondás. Hogy mindig olyankor ennél a legtöbbet, amikor nem kellene! Attól tartok, nekem nem sikerült még megtalálni a harmóniát, hogy ennek a böjtnek így lenne nagyon komoly értelme számomra.

Réka: Nekem még nincsen semmi komoly jó élményem erről a nagyböjtről. Adventre annyi minden van, kis imák, koszorú, összejövünk, énekelünk, jó cselekedetek, hajtogatjuk a csipkéket, minden jótett egy kis hajtás, hogy így legyen a Kisjezusnak ingecskéje, de hogy a nagyböjt, ezt nem értem. Miért ilyen hosszú?! Advent olyan gyorsan eltelik! Most nem énekelünk alleluját a templomban, minden olyan csendesebb, értem persze, hogy a visszafogottságnak is van szépsége, de érzelmileg engem a lemondás még nem tudott jobban Istenre hangolni.

Zsuzsi: Mindig tele vagyok kérdésekkel, hogyan kellene a nagyböjtöt jól csinálni. A hús számomra sem lemondás. Tök sok olyan nap van, amikor nem is eszek húst. Most azt találtam ki, hogy nem használok a telefonomat. Csak hívásra, vagy ha hívnak, felveszem. De nem nyomogatom amúgy, nem internetezem. Meglepődtem, hogy ez nem is olyan megerőltető. De még nem tudom, hogyan mutat ez így Isten felé. Nem érzem, hogy ezzel húsvétra készülnek, vagy hogy ez most nagyon kapcsolódna a lelkivilágomhoz és épülésemhez. Adventben tényleg annyira minden a karácsonyra mutat, persze a nagyhét, a szent három nap már nagyon jó lesz, de most még itt tartok. Mindenesetre, az idén is írtam kis cetliket, negyven napra egyegy, aztán húzunk belőle, hogy aznap miért imádkozunk. Az mondjuk tök jó volt, hogy összeszedtünk negyven dolgot, ami-

ért imádkozunk. Kihúzzuk a cetlit, egy kis csend, aztán elmondunk egy Miatyánkot, egy Üdvözlétyet, aztán a saját szavainkkal elmondjuk, hogy miért vagyunk hálásak, mi a fontos. Ezek nagyon jók, de úgy érzem, valahogy még mindig nem érkezünk meg a nagyböjti hangulatba.

Anna: Nekem még az is eszembe jutott, hogy tavaly elhatároztam, nagyböjtben nem nézek semmilyen sorozatot. Reggel próbáltam valamit olvasni a villamoson, lelki olvasmányt, valami bibliai alapút. Éreztem, hogy ez jó. Aztán próbáltam este inkább olvasni, szépirodalmat, de végül nem tartottam be a fogadalmam. Ezért egyáltalán nem voltam büszke magamra. Olyan jó érzés, amikor az ember hoz egy döntést, főleg nagyböjtben, és tartja magát hozzá!

Zsófi: Két emlék jut eszembe, az egyik nagyon közeli, a másik négy vagy öt évvel ezelőtti. Elhatároztuk, hogy nagypénteken nem eszünk egyáltalán. Amikor ez az ötlet felmerült, nagyon klasszul hangzott. Kicsit határtologatás, meg kellemetlen, de pont annyira volt kellemetlen, hogy meg tudjam élni, és fel tudjam ajánlani Istennek. Az éhség egész nap velem volt, és ezáltal egész nap jól tudtam figyelni. Éber voltam, és valahogy büszke is magamra, hogy én ilyen csinállok. Aztán a másik évben is elhatároztam, hogy nagypéntek, tehát nem eszem egész nap. De nem tudtam ugyan azt elérni, nem éreztem lelkileg, hogy ez jó lett volna. Valahogy a teljesítményem volt a hangsúly. Nem éreztem, hogy kapcsolódni általa Istenhez. A másik élményem, most hétvége. Voltunk a fakopáncsokkal, a gyereksapatunkkal nagyböjti lelki napon. Nem volt pap, nem tudtunk szerezeni senkit, aki kijött volna hozzánk. Mi tartottuk az egészet. Amiről beszélgettünk, nem kötődött közvetlenül a nagyböjthöz, de nagyon jól tudtunk beszélgetni a gyerekekkel, hogy ők hogyan látják Istent, meg hogy szerintük hogyan helyes viszonyulni azokhoz, akinek egyáltalán nincs semmilyen tapasztalatuk Istennel, vagy legalábbis nem tudnak róla. Nagyon félttem tőle, hogy én szervezzek egy ilyen lelki napot, és nehezen tudtam elképzelni, hogyan fog majd menni egy ilyen beszélgetés Istenről, de aztán úgy éreztem, ezek a gyerekek már találkoztak Istennel, és elcsodálkoztam, hogy milyen bátran beszélnek róla, és mindez nem rajtam múlik. Nagyon mély beszélgetés volt, és nagyon örültem a fakopáncsoknak, hogy a Jóisten valahogy rám bízta őket.

Máté: Azon gondolkodtam, hogy én is így vagyok ezzel, mint a többiek, a nagyböjthöz valahogy kevésbé tudok kapcsolódni, mint az adventhez. Amit a karácsony jelent, öröm, születés, sokkal könnyebb viszonyulni, mint a nagypéntekhez, a szomorúsághoz és a szenvedéshez. Ezen kezdtem gondolkodni, de aztán ami a nagyböjti időszakról még eszembe jutott, az a lelki gyakorlat Dobogókőn. Fenn voltam a kápolnában, és ahogy így visszagon-dolok, eszembe jut, hogy ott nagyon közel éreztem magam a Jóistenhez. Néztam az ablakon át a fákat, ahogy mozgatja őket a szél, besütött a nap az ablakon, csend volt, és én valahogy gyakran gondolok erre, ha a Jóistennel kezdek foglalkozni.

Dodó: Nekem az ugrott be elsőre a nagyböjtről, hogy én annyira nem is szoktam önmegtartóztatást megfogadni, valamiért ez alakult ki nálam, engem nem a lemondás visz közelebb Istenhez. De aztán tök érdekes, hogy van két tesóm, akiről el-

Horváth Árpád SJ

sőre nem mondanám, hogy mennyire valóságosak, meg hogy nagyon közel állnak az egyházhoz, de tök érdekes, hogy az öcsém, aki nem is nagyon jár templomba, minden évben valami iszonyú brutál dolgot megfogad nagyböjtben. Ő csinált ilyen tavaly, hogy nem evett nagypénteken, de csak este derült ki, amikor már nagyon rosszul nézett ki, és most is azt mondta, hogy nem fog cigizni egész nagyböjtben. A másik bátyám meg nem fog húst enni. Aztán ami még beugrott, ilyen sem csináltam még, most hamvazószerdán történt, hogy csak mentem hazafelé, és bevillant, hogy basszus, most pont hat óra van, és pont a Pasaréten jártam, ahol a ferenceseknél éppen kezdődött a szentmise. Szóval, beugrottam én is a templomba, és tök tömve volt az egész templom, és ott volt az unokatestvérem, a tesóm, iszonyú sok ismerős, és ez nekem tök érdekes volt, így eddig magamtól nem mentem volna hamvazószerda este templomba, most meg ott voltam, én, és valahogy jó volt. És azt mondta a pap a prédikációban, nagyon durva képpel nyitott, hogy egy hete jöttek haza az M1-esen, dugó volt, és elment mellettük négy mentőautó meg egy tűzoltó, meg később egy halottaskocsi, és amikor odaértek a baleset helyszínéhez, mindenki jól lelassított, még ott heverték a hullaszakok az aszfalton, és mindenki rohadtul megrökönyödött, és a pap arról kezdett beszélni, vajon hogyan emlékeznek ezekre az emberekre a szeretteik, és az volt a prédikáció vége, hogy azoknak fogsz hiányozni, akik közel álltak hozzád, és szerettek, és azt mondta, hogy valami olyasmit határozzon el az ember nagyböjtben, ami által közelebb kerülhetsz a szeretteidhez. És hogy ez sokkal fontosabb, hogy mindenki megtalálja a saját ilyen célját, mint hogy nagy lemondásokat tegyünk. Meg a másik, ami tetszett, hogy azt mondta, hogy ha körülnézünk egy csomó más vallásban, akkor nagyon szigorú böjtök vannak, mint a ramadán a muszlimoknál, nekünk meg szinte nevetséges, hogy háromszor ehetünk egy nap, de csak egyszer jóllakni, és azt mondta, hogy pont az a lényeg, hogy nem az előírás meg a szabályok a fontosak, hanem hogy mindenki megtalálja a saját lemondását. Általában nem szoktam emlékezni a prédikációkra, de most meg ezek mind megmaradtak bennem.

Anna: Nekem pont hamvazószerdán mondta valaki az egyetemen, aki amúgy nem vallásos, de tudja rólam, hogy én hívó vagyok, szóval elkezdett velem beszélni a böjtről, és azt mondta, hogy milyen jó, hogy ő akkor negyven napig most nem eszik húst, és hogy milyen egészséges, és hogy ő egyáltalán nem hívó, mégis tartja a böjtöt. No, én ezen akkor tökre elgondolkodtam, hogy én ott vagyok a nagyböjt elején, tudják rólam sokan, hogy nekem számít a hit, aztán jön valaki, aki nem vallásos, és azt mondja nekem, hogy milyen király dolog ez a böjt! Akkor éreztem, hogy magamba kell néznem, és valahogy választ találni a kérdésre, hogy ha már hitem is van, és nem csak úgy böjtölök, de akkor nekem igazából mit is jelent a böjt? Hogyan csináljam, hogy közelebb vigyen Istenhez?

Máté: Még az jutott eszembe, hogy nálam is ez volt, hogy hamvazószerdán odaült mellém ebédkor az egyik tanárom, aki tudja rólam, hogy hívó vagyok, neki azonban nem jelent túl sokat a vallás, és azt mondta, hogy a konyhán azt ígérték, hogy ezen a napon lesz hal, és hogy ez tök jó. Nekem ez valahogy olyan jó érzés volt.

A SZÍV, AZ ÉRZÉS, AZ ÖRÖM ÉS A BÁNAT MINT A KÖLTÉSZET ÖRÖK FORRÁSA

Kováts Antal és a délvidéki magyar irodalom

Mák Ferenc

Kováts Antal: *Pótvásár Temerinben – Az író prózájából és publicisztikájából.* Összeállította, szerkesztette és az utószót írta Csorba Béla; Temerin – TAKT, 2019

Ahogy a kiegyezést követő közel fél évszázad során, a nemzeti újjászületés korában az Eötvös József megalkotta népoktatási törvény szellemében létrehozott középiskolák – elsősorban a (fő) gimnáziumok és polgári iskolák – magasan képzett tanárai teremtettek irodalmat, népszerűsítették a tudományokat, szervezték meg az egyesületi életet, és keltették életre a „sajtóipart” a Délvidéken, évek múltán a katedráikat öröklő utódaik ugyanolyan elszántan őrizték nemzeti értékeinket a trianoni döntést követően elszakított Bácska és Bánság kisebbségbe került magyar közösségén belül. Lelkes falusi, kisvárosi magyar tanítók nélkül kétségtelenül megszűnt volna vidékünkön az értelmiségi képzés, szegényebbek lettek volna a hírlapjaink, nem lettek volna gyámolítói a művelődési életnek, s ami talán a legfontosabb, támogatók nélkül maradtak volna a magyar közösség társadalmi-politikai megszervezésére irányuló törekvések. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a királyi Jugoszlávia győzelmi mámorában született nacionalista túlkapások, az agrárreform keretében végrehajtott gazdasági kifosztások s az általános jogfosztottság közepette – az egyházi méltóságok mellett – ismét csak tanítóira számíthatott a magyarság. S hogy mindamelllett voltak tehetségek, akiknek tolla nyomán vidékeinken újjáéledt a magyar irodalom is, az nagymértékben ugyancsak nemes lelkű tanítóinknak volt köszönhető. Szenteleky Kornél gazdag irodalmi levelezéséből is kitérünk, a szivácsi szervező mekkora energiát áldozott az írás mellett elkötelezett tanítók mozgósítására. Kiegyezés kori gazdag sajtónk Trianont túlélte töredéke a bizonyosság rá: hányan is fogtak tollat a magyar ügyek szolgálatára.

Lelkesedésével, nem titkolt elkötelezettségével közülük is messze kiemelkedett a temerini tanító, Kováts Antal, akinek írói hagyatékát *Pótvásár Temerinben* címmel Csorba Béla szerkesztette kötetbe. A könyvhöz írt utószóban Csorba Béla a tanító életével kapcsolatos legfontosabb ismereteket is összefoglalta: eszerint Kováts Antal 1881. május 12-én született Temerinben, a Kalocsai Tanítóképzőben szerzett oklevelet, ezt követően 1900. szeptember 1-jén Somogy megyében a Nagyatádi járás Háromfa-Agarév nevű falucskájának felekezeti iskolájában kezdett dolgozni. 1901. február 1-jén már a szülővárosában oktat, hogy azután tudásával és ismereteivel élete végéig Temerin népét szolgálja. 1914. július 27-étől 1918. november 4-éig ő is megjárta a világháború poklát, Galíciában és Észak-Olaszországban harcolt, hazaérkezésének emlékezetes pillanata volt a község háza előtt megtartott, a lázongó népet megbékítő beszéde, amelyről *Az 1918. évi októberi forradalom Temerinben* című írásában maga számolt be.

Életében *A szív húrjai* (1925) címmel egyetlen verseskötete jelent meg. 1931. május 11-én, ötvenedik születésnapján halt meg. A kötetben eredeti gépiratban közölt *A rönk kidőlt – Egy halott délvidéki költőre emlékezem* című versében a pályatárs, Fekete Lajos megrendülten búcsúzott a távozótól:

*két paripát kéne befogatni, két al-
másteres, tüzes paripát,
s vágtatni velük a Nagyalföldön át,
lehúnyt szemekkel, s csak egy dísz-
telen, kicsi
temetőnél szólani megállj-t.
Aztán levett kalappal odaállni a leg-
frissebb, barna
hant fölé, s mormolni csendben: íme,
barátom,
visszaszöktem vizeken, folyókon,
határokon át
s régi hiteddel, nagy szeretetteddel
fogadj el egy imát...*

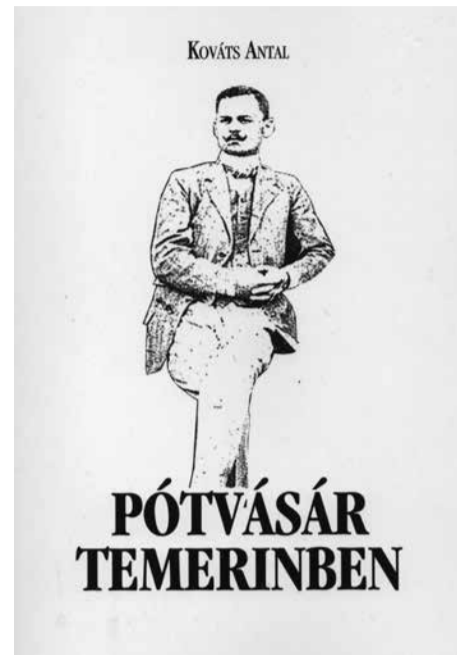
A Bácsmegeye, a Délbácska, s utódja, a Reggeli Újság című lapok őrizték meg azokat a korabeli írásokat, amelyek Temerin, „a dél-bácskai nagy magyar község” s – azon túlmenően – a régió magyarságának küzdelmeiről hoznak hírt a kései utókor olvasóinak. Korának keserű valóságáról az 1905. június 16-a és 1928. szeptember 29-e közötti közel negyed évszázad során keletkezett írásai kivétel nélkül értékes történeti-népéleti adatokat őriznek. A könyv első, *A régi Temerin* című fejezetébe a szerkesztő, Csorba Béla azokat az írásokat sorolta, amelyekben Kováts Antal szülővárosának és lakóinak állított – olykor derűs, máskor keserű – emléket. A kötet címadó tárcájában, a *Pótvásár Temerinben* című írásában a helyi ügyeskedők történetét örökítette meg: a faluban az őszi vásárt elmosta az eső, s hogy ne károsodjon a közönség, illő dolog lenne pótvásárt tartani. Pista bácsi, a zsuporosságáról közismert temerini vásárbérlő – megkerülve a hivatalos ügyintézés formáit – túl akart járni a jegyző és a szolgabíró eszén, ám a boros-csirkepaprikásos mulatozás néhány száz forintjába került. Így vált a „pótvásár” a nép életében a kacifántos, túlbonyolított ügyintézés jelképévé.

Egyik legszebb írása, a Bácsmegeye 1906. augusztus 31-ei számában megjelent *Búcsú a kovili kalugyereknél* még a történelmi Magyarország színes, népi világát örökítette meg. A temerini tanító társaival a messze földön híres szerb búcsúba látogatott, s gyűjtött magának útja során maradandó emlékeket. A templom közelében deszkabódék rengetegében vidáman folyt az italozás, s „tompán pengett a tambura húrja, siralmas szerb románcokat zengedezve”. Itt ott egy-egy szerencsétlen koldus a Deli Markó történetét énekelte, s reszelgette közben két- vagy háromhúros hegedűjét. S miközben a déli nap forró sugarai egyre erősebben égették kopaszodó tarkóját, kalapját az ölében tartva leste a lassan szaporodó krajcárokat. „A déli népek egész lelkivilága bontakozott ki előttem – írta a beszámoló szerzője –, azok szokásaival, erkölcsével és napsugaras, derült egével. Egészen el is feled-

tem, hogy még Magyarország területén vagyok.”

A helyi népszokások felelevenítése mellett – *Kísértetjárás Temerinben, Mikor még Temerinben lóval nyomtattak, A régi Temerin, Mozaikok a régi mulatós Temerin napjaiból* – Kováts Antal tanító megkülönböztetett figyelmet szentelt a falú történelmi alakjainak. *Egy régi, lotharingiai lovagi család él Temerinben* című tárcájában a hatvanéves Brechtl Ferenc kékfestő-mestert szólaltatta meg, akinek ősei valaha német lovagok voltak, II. Béla idejében költöztek be Lotaringiából Magyarországra. Életük során „részt vettek a keresztes hadjáratokban, s II. Endre hadseregében több kitűnő katonai szolgálatot teljesítettek, s több kitüntetéssel is kaptak”. A szerző szerint: a lovagi kiválóságok a kékfestőmesterben is megvannak, nem csupán a testi erőben, de a lelki kvalitásokban is. *Perczel tábornok volt markotányosnője Temerinben él* című írása fontos, forrásértékű visszaemlékezés a szabadságharc eseményeire. „Szeretem az öreg asszonyokat – írta a temerini tanító. – Nem mintha a fiatalokat nem szeretném, de az öregek nagyon érdekelnek. Talán azért, mert egy egész életkor története van bennük eltemetve, illetve lerögzítve.” A kilencvenöt esztendő Flórián Mari néni a szabadságharc idején tizenhét esztendő volt, átélte Temerin szerb ostromát, és szüleivel az égő faluból előbb Ókerbe, onnan Kishegyesre, majd Szabadkára menekült. Mikor Perczel csapatai Szenttamást bevették, Pirosra kerültek. Az éppen úrnapiján vívott kátyi csatában is ott voltak, majd amikor a csata elveszett, hát szaladtak újra. „Tudja, a járeki határban annyi jajgató, sebesült honvédet láttunk – mesélte Mari néni –, hogy csodaság. A járekiak ezek közül sokat agyonvertek, mert könyörögtek is nekik, hogy verjék agyon, ne hagyják őket szenvedni.” Visszamentek hát Hegyesre. „Csak ötvenben jöttünk újra vissza. A falu teljesen el volt pusztítva. Csaka a puszta falak meredeztek ránk. A romok között mindenféle gaz burjánzott. Nából és fából rögtönzött tetővel betakartuk a falakat, s úgy laktunk a házban jó ideig, míg fel nem építettük. Lassan-lassan visszatért az elmenekült lakosság. Szomorú idők voltak azok, de most már el is felejtettük, hogy mennyit szenvedtünk” – olvasható a papírra vetett, történelmi jelentőségű vallomásban.

A múlt század betyárromantikájának egyetlen élő alakja Temerinben című írásában a betyárvilág eleven szemtanúja, a közel száz esztendő, özvegy Gogolyák Pálné Nagy Erzsébet szólalt meg, aki Ráday Gedeonnak, Szedged kormánybiztosának idején a Temerin környéki Fürjes András jó hírű betyár menyasszonya volt. A Miksa-major melletti csárdában sok futó betyár megfordult, akiknek Örzse néni, a csárdásné, rendre menedéket adott, s még az is előfordult, hogy „Ráday pandúrjai elől a kukoricásokba menekült szegénylegényeknek lóháton szállította az elemózsiát”. Örzse néni alakját a korabeli balladák is megörökítették:

*Fürjes Örzsi kiment az erdőbe,
Lefeküdt a nyárfa hűvösébe,
Arra ment a Dudás szeretője,
Kelj fel, Örzsi, keres a vármegyét.*

A Reggeli Újság 1930. március 16-ai számában megjelent „*Szeretek élni*”, *mondta egy kilencvenkilenc éves temerini asszony* című tárcá hősé, Flórián Mari néni is sokfelé járt életében, különösen a búcsújáró helyeket látogatta örömmel. A beszélgetés idején, az emlékek megidézésekor „egy fakó csontolvasót szorongat a kezében, amit még Rómából hozott. Mert ott is járt. Mari néni a kilencvenes évek zarándoklatával Máriagyúdon harmincszor volt. Radnát is meglátogatta. 1919 óta azonban csak az utcára ül ki nyáron”. Mert időközben nagyot változott a világ, a nevezetes búcsújáró helyek is elképzelhetetlen távolba kerültek. Másféle „búcsúiban” keresték az üdvözülés módját a délvidéki magyarok.

Temerini csodák

Kováts Antal temerini tanító egyike volt azoknak, akik határtalan lelkesedéssel tudtak szólni az egyszerű emberek életéről, a parasztok teremtő munkájáról. A Délbácska 1927. július 24-ei számában olvasható *Mikor még Temerinben lóval nyomtattak* című írásában csodás, régi emlékeket idézett meg: „Szép holdvilágos estéken a rostély kelepelése messzire elhangzott, s gyönyörűen vette ki magát e kíséret mellett a még gyönyörűbb temerini lányok nótája. Én még most is jól emlékszem Lavács Rózi gyönyörűen csengő hangjára, s nem is fogom azt, amíg élek, elfelejteni, s lelkemben úgy él annak az emléke, mint ereklye, amelyet aranyozott üvegszekrénybe rejtetek.” Egy évvel később, ugyancsak a Délbácskában 1928. július 15-én közölt *Mindenfelé aratnak a határban* című írásában pedig mélyseges mély áhítattal élte meg az aratást: „Mennyecskek, magyar, tűzrólpattant mennyecskek. Izmok, napbarnította arcok, dolgoz, szorgalmas magyar aratók, de sok érdekszál fűződik a ti erőtközhöz, munkabírástokhoz, munkaszeretekhez. [...] Gyönyörű búzákat szárra, kálászra és szemre is mindenfelé, amerre

a szem ellát. [...] *Te szép aratás, te bő áldás, izzadó, nap barnította magyar aratók, áldás reátok és a ti munkátokra, aki nem szeret benneteket, az menjen ki a búzaföldre, s nézzen bele abba a titokba, amely az Alföldet egész Európa éléstárává tette, s büszkén emelheti fel fejét, hogy fajtája nem söpredéke az emberiségnek, de egyik legkiválóbbja s erős oszlopa, alappillére hazájának, a földnek, amelyhez oly görcsösen ragaszkodik, ahol apái éltek-haltak, ahol ő is született, s meghalni fog, s ahol apáinak hamvaival együtt az ő hamvai is nyugodni fognak.*” A korábban már megszólaltatott Fürjes Örszi dalaira emlékezett a szerző a Délbácska 1926. december 25-ei, karácsonyi számában közölt *Mit dalolt és mit dalol a temerini magyar nép* című írásában is, ahol már kora modern irodalomról szóló nézeteinek is hangot adott: „A régi, a múlt század zamatos magyar népdalai lassankint feledésbe mennek – állapította meg kellő rezignációval Kováts Antal tanító –, s ha itt-ott fel-felhangzik is egy-egy fráternóta, a kuplák, a frivolnóták mindegyre divatosabbá válnak. Lehet, hogy ez átmeneti stádium, mint ahogyan az irodalomban is aktivizmus, futurizmus, dadaizmus a divat, de amelyeket a szív, az érzés, az örök öröm és bánat, egyszerűen az örök emberi költészet, mely nemcsak szavak, de érzések játékból is áll, előbb-utóbb diadalmasan le fog gyűrni.” Hogy az irodalom legfontosabb feladata az emberi sorshelyzetek és az azzal kapcsolatos érzések megörökítése és megmutatása, Kováts Antal írói fölfogásának és meggyőződésének meghatározó eleme volt, s ezt nem egy írásában is bizonyította, amelyek – bölcs szerkesztői megfontoltság nyomán – a kötet második *„Ultima ratio regnum”* című fejezetében olvashatók.

Van-e vajdasági magyar irodalom? – kérdezte Kováts Antal a Délbácska 1927. február 6-ai számában megjelent írása címében. Időszerűnek vélte a megszólalást, hiszen javában zajlott a vajdasági magyar irodalom létezéséről-nemlétezéséről szóló vita, amelynek során „minden hang, minden hozzászólás tapogatózás, vitatkozás, igenlés vagy tagadás, és senki sem meri határozottan, bátran állítani, hogy van-e vagy nincs vajdasági irodalom” – mutatott rá az írás szerzője. Nos, Kováts Antal szerint „vajdasági irodalom igenis van”. Más kérdés, hogy a Vajdaságban kilombosodó magyar irodalom milyen értékeket teremtett az eddigiek során. Az elbeszélő novellairódalom kimagasló értékének tekintette Milkó Izidor néhány évvel korábban kiadott hatkötetes novellagyűjteményét, számon tartotta az értékek sorában Szántó Róbert *A proféta szerelme* című elbeszéléskötetét és *Viaskodó tavasz* címmel kiadott verseskötetét, Tamás István *Fekete majálisát*, Csuka Zoltán *Fundamentumát*, Lovász Pál *Tisza-mentén* és Fekete Lajos *Béklyózott erők feltámadása* című verseskötetét. Ígéretes pályakezdőnek tekintette – *Az élet vendége* című verseskötete megjelenésekor – Mérő Margitot, továbbá Debreceni Józsefet, Heinz Vilmost, Somogyi Pált, Radó Imrét és Arányi Jenőt. „Szenteleky Kornél lírikus hangú elbeszélései, művészi biográfiái, néhány felvonásos életképei, elbeszélései mind-mind nívós irodalmi termékek” – foglalta össze a kibontakozó vajdasági magyar irodalomról alkotott né-

zeteit Kováts Antal. Soraiban bölcs elörelátás is tetten érhető!

Küzdelem a magyar megmaradásért

Kováts Antal temerini tanítót pályája során végigkísérte a délvidéki magyar értelmiség sorsáért való aggodalom, egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy szót emeljen a magyar iskolák, a magyar tanítók, a közigazgatásban megmaradt magyar hivatalnokok helyzetének javításáért. Még el sem csöndesedett az új délszláv állam megalapítása körüli lárma, 1923. június 22-én a Délbácska közölte *Mentsük meg a magyar középiskolákat* című írását, amelyben a szerző nyíltan kimondta: a jugoszláviai magyar középiskolák felett Pribicevics Szvetozár hírhedt „névvegyelemzési rendeletével” megkondította a vészhangot, magyar diákok hiányában egymás után szűntek meg a magyar tagozatok. Ez a sors fenyegette az újvidéki polgári fiúiskolát is, amely az elmúlt évtizedek során a magyar ifjak százait nevelte az életre. „Ma a polgári iskola négy osztályának az elvégzése az a minimum – mutatott rá Kováts Antal –, amellyel feltétlenül rendelkeznie kell nemcsak minden gazdaembernek, kereskedőnek, iparosnak, hanem a munkásnak is, aki előre akar jutni az élet küzdelmeiben. Nélkülözhetetlen ma az iskoláztatás mindenki részére, akár kézi munkával akarja megkeresni kenyerét, akár más módon akar boldogulni az életben.” Az újvidéki polgári iskolát a szerbek államában a megszűnés fenyegeti, s meg is fog szűnni, ha a magyar nép nem ébred annak tudatára, hogy milyen nagy jelentőségű sorsa jövőbeni alakulása tekintetében a magyar iskola. A cikk írója figyelmeztetett: a délszláv állam magyar népének ismernie kell kötelességét a fiaival szemben, és nem szabad veszni hagyni a Bácska déli részének egyetlen magyar középiskoláját, mint ahogyan küzdeni kell minden oktatási intézmény megmaradásáért is. Ha az újvidéki magyarság nem küldheti elegendő számmal gyermekeit a polgári iskolába, tegyék azt meg a szomszédos magyar közösségek, köztük a tizenkétezer magyar lelket számláló Temerin is – hiszen a magyarság jövőjéről van szó! Az iskola jelentőségéhez mérten csekély az áldozat, amit a szülőknek meg kell tenni. „Magyar szülők! Mentsétek meg a magyar középiskolákat, mert ezek pusztulásával kezdetét veszi a faj lassú haldoklása is, amelynek haláláért az átok a ti sírotokra fog neheznedi.” A temerini tanító 1926. március 24-én megjelent *A bácskai polai tribün* című írásában még határozottabban kijelentette: a magyar középiskolák a sovinizmus, a türelmetlen faji politika s az elvadult pártérdek sötét süllyesztőjében vesznek el.

A magyarság sorsa láthatóan nem hagyta nyugodni Kováts Antal tanítót, nem sokkal később, 1927. június 25-én közölt *Gondoskodjunk a magyar intelligencia pótlásáról* című írásában szomorúan állapította meg: a magyarság akkor sem küldte gyermekeit a középiskolába, midőn a magyar tagozatokat nagyobb számú jelentkezéssel meg lehetett volna menteni, és továbbra sem küldi, amikor a helyzetünk egyre rosszabb, amikor a magyar papság, a magyar tanárság, tanítóság, az iskolai képzettséggel bíró értelmiség felneveléséről, megteremtéséről kellene gondoskodnia.

„Mert holnap oda jutunk – mutatott rá a temerini tanító –, hogy nem lesz magyar papunk, aki a magyarság lelkét, gondolkodását, érzésvilágát és nyelvét ismeri, nem lesz tanárunk, aki a még fennmaradt magyar tagozatban magyar tanulókat magyarul oktasson, nem lesz tanító, aki az elemi iskolai oktatást a magyar gyermekek anyanyelvén végezhesse, nem lesz magyar ügyvéd, magyar orvos, akik a magyarság ügyeit-bajait megértéssel és fajszeretettel kezeljék.” Bőségesen akadnak viszont a szerbek soraiból olyanok, akik e pozícióknak betöltésére hivatalból vállalkoznak, s így a magyarság „szellemi és kulturális vezetését meg nem értő, s azokkal édeskeveset, úgyszólván semmit sem törődő vezetők veszik át, mert nincs is, és nem is állhat érdekükben a magyarság kulturális nevelése és haladása”. A délvidéki magyarság a magyar szellemi és kulturális vezetőinek elvesztésével lassan magára marad, falvaiban és városaiban megszűnik a magyar szellem, a magyar kultúra varázsa, megszűnik a magyar anyanyelv szeretete, s mások örömeire szülőföldjén „kipusztul a magyarság”. Közösségünk, ha felelősséget érez a jövőjéért, ha nyelvében, kultúrájában élni akar, kettős kötelezettség hárul. A legfontosabb, hogy akinek a vagyoni helyzete megengedi, küldje gyermekét középiskolába. Másodsorú pedig a magyarságnak kötelessége, hogy „azokat a szegény sorsú, tehetséges tanulókat, akik a fennálló nehézségekkel szembeállva már nekivágtak a nem magyar tannyelvű iskolák végzésének, ha más képpen nem, közadakozás, gyűjtés útján is támogassa, mert a szegénynek, ha él is benne a lelkiismeret, a fajszeretet s a csüggedetlen tanulás vágya, anyagi támogatás hiányában abba kell hagynia

tanulmányainak folytatását, vagy vissza kell riadnia az iskoláztatástól a magyarság örök kárára, pótolhatatlan veszteségére”. Ezekben a magyarság sorsáért, jövőjéért aggódó írásokban mutatkozik meg teljes mélységében Kováts Antal temerini tanító közössége iránti elkötelezettsége. A *Mentsük meg anyanyelvünket* című írásában a szerb elnemzetietlenítési politika ellen emelte fel a hangját (Délbácska, 1927. április 30.), a *Miből él Temerin szegénysége?* című jegyzetében pedig az Újvidékre hetente beutazó temerini cselédekről rajzolt drámai képet (Délbácska, 1927. május 22.).

Hatalmas, szinte felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett irodalmunknak Csorba Béla, aki – saját bevallása szerint Ökrész Károly korábban megkezdett munkáját folytatva – megmentette a feledéstől Kováts Antal írói hagyatékát, és kötetbe szerkesztve az olvasók rendelkezésére bocsátotta. A *Pótvásár Temerinben* című könyvével – egy értékes írói arckép megrajzolásával – bebizonyította, sokkal mélyebb, sokkal árnyaltabb és – ami a lényeg – a trianoni döntést követő tragédia után sokkal elkötelezettebb a „vajdasági” magyar irodalom, mint azt az eddigi irodalomtörténeti összefoglalók sejtteni engedték. Joggal föltételezzük, Kováts Antalhoz hasonlóan kiváló szószólójukat – mint amilyen a padéi Kristály István vagy az óbecsei Fárbas József tanító és közíró – a Bácska és a Bánság magyar falvainak és városainak közösségei rendre megteremtették maguknak, akiknek értékes életműve máig ott lappang a hírlapok, a kalendáriumok és alkalmi kiadványok megsárgult oldalain. Föltárásukkal és kötetbe gyűjtésükkel közösségünknek – múltismeretünknek és örökségünk megőrzésének – teszünk szolgálatot.

Legyen béke, legyen szabadság!

zene

A MELANKÓLIA LILA VIRÁGAI

Szögi Klaudia

Lebanon Hanover: Let Them Be Alien - Fabrika Records, 2018

A többségnek bizonyára nem cseng ismerősen a Lebanon Hanover név. Egy duóról van szó, amelyet William Maybelline és Larissa Iceglass alkotnak. Zenéjükben a poszt-punk, coldwave, darkwave meg a többi hasonló „dark” stílus keveredik. Tehát nem mindenki számára befogadható vagy élvezhető, ámbar egy próbát megér.

A *Let Them Be Alien* a legutóbbi albumuk, 2018-ban jelent meg. Alig 40 perces, 10 zeneszám található rajta. A nyitódal a zenekar egyik leghíresebb szerzeménye, az *Alien*. Aki nem a *Galowdance*-ről ismeri őket, az az *Alien*-ről. A szövegével alighanem mindenki azonosulni tud, aki érezte már magát kívülállónak. Káin-bélyeg-himnusz. And however hard I try to integrate, I'll always remain alien.

Majd jön a *Gravity Sucks*. Hangzásvilágában az én laikus fülemnek kicsit pozitívabb, de nem tudják és nem is akarják meghazudtolni önmagukat. No sympathy anywhere and gravity sucks. Teljesen természetes nekik, hogy az angol nyelvet keverik a némettel, a váltást nem is

lehet észrevenni, csak amikor énekelni próbálnám, de nem tudom kimondani a szavakat.

Ezt követi a *Kiss Me Until My Lips Fall Off*. A tipikus, valótlanul romantikus szerelmes daloknál ez jóval egyszerűbb, őszintébb. Az egyik legszebb, amit valaha hallottam.

A negyedik zeneszám a *Favourite Black Cat*. Hozza ez is a Lebanon Hanoverre jellemző stílusjegyeket, viszont fejlethető. Kevés gyenge, középkategóriás zeneszámuk van, a *Favourite Black Cat* viszont ilyen.

A *Lavender Fieldset* hallgatva gondolkodom el azon, hogy ha a Lebanon Hanover szín lenne, milyen lenne. Egyértelműen lila. Levendulalila. Vagy indigókék. Olyan, ami mellett nem lehet szó nélkül elmenni, ami más, külsőségeiben, hangulatában. És ki tudja, miért, úgy érzem, megint ott állok a nagymamánál az erkélyen, rádőlök a korlátra, pedig nagyon veszélyes, mert nincs rendesen megcsinálva, az utca végét figyelem, és a szántóföldeket, minden Lebanon Hanover-zeneszámtól furcsa, kellemetlen nosztalgia uralkodik el rajtam, és az érzés, hogy leesem az erkélyről.

A *Du Schrollst* hallgatva táncolni szeretnék. Októberben voltam életem első darkwave-koncertjén (nem Lebanon Hanover), azóta mindennap vágyom vissza oda, a Dürer Kert legkisebb (?) termébe, a harmadik sorba, a két fehérre festett zenészhez... Évek óta először táncoltam. Milyen kár, hogy ritkán rendeznek darkwave-bulit, és ha mégis, azért kilométereket kell utazni.

A kis táncdalt követi a *True Romantics*. William Maybelline hangja szinte derűs. Egy távoli, boldogabb világból beszél. Azokat a nyáron játszódó történeteket juttatja eszembe kamasz gyerekekről, akiket táborba küldenek, vagy a nagymamához (már megint a nagymama!), ahova először nem akarnak menni, utána viszont kalandokba keverednek, életre szóló barátokat szereznek, megtapasztalják a szerelmet, azt a tiszta, naiv, gyermeki érzést, amelyet csak egyszer élünk át, és amely sajnos tiszavirág-életű.

A *Silent Choir* is csábító darkwave-dallamokkal indul, bár már annyira nem akarok táncolni. Ebben is William énekel, habár Larissa hangja jobban illene bele. Kicsit vontatott, tudom, hogy ezt sem fogom sokat hallgatni.

Az *Ebenholz*ről a rövid és tömör véleményem a következő: nem szeretem, ha fazekakat vernek egymáshoz. Ennyit arról, hogy műértő vagyok (sosem tartottam magam annak). Olyan, mint egy kísérletező industrialszerzemény a nyolcvanas évekből, Skinny Puppy vagy Front Line Assembly, csak Larissa hangja benne a Lebanon Hanover-es.

Az industriális felvezetés után elérte az utolsó zeneszámhoz. A címe *Petals*. Lepereg előttem az életem. Ijesztő, vészjósló, my sweetheart. William úgy énekel, mint aki tudja, hogy a következő nap meg fog halni.

Amikor a zene elhalkul, az album befejeződik, máshogy érzem magam. Nem történt semmi, mégis megváltozott valami. A zene, a melankólia, a Lebanon Hanover. Bekúszott a lelkembe, és ott megtelepedett. Most minden fakó, a színek mégis élénkebbé váltak. Valahogy minden olyan törékeny. Néha jó így látni a világot, és ebben segít a darkwave-zene. Elmerülni a világ és önmagunk mulandóságában...

Az érzés kitart egészen addig, amíg a tesóm hozzám nem vág egy zacskó kiflit.

könyv

NAGYPÉNTEKEN NEM ILLIK KERTÉSZKEDNI

Dr. Tóth Eszter Zsófia

Czakó Zsófia: *Nagypénteken nem illik kertészkedni*. Scholar, 2019

Plasztikus és elegáns – ezt szűrtem le elsőként a könyv elolvasása után. A szerző első regénye, mégis érett és kiforrott a szerkesztésmódja, keretes. Több idősíkot alkalmaz. A múltbeli, iskoláról és nagyszülőkről szóló szál olvastán az jutott eszembe, hogy felnőtt egy olyan írónemzedék, amelynek a *Dallas* sorozat a hívószó, a madeleine sütemény, és középiskolai éveit egyházi iskolában töltötte. Az elbeszélő szerethető nagypapjának alakját is szinte magam előtt látom olvasás közben, ahogy unokáját Magyar Fórum újságért küldi, felpakol a Trabantba, vagy jogosan szidja a kommunistákat. „Vasárnap reggelente, míg mi a mamával bundás kenyéret reggeliztünk, papa a cipőjét fényesítette, majd újságot olvasott. Az újságot én vásároltam meg, ez volt az én ajándékom számára, a fontos küldetésem, hogy elhozzam neki a Magyar Fórumot az újságárustól. Kaptam pénzt, pontosan annyit, amennyibe az újság került, felvettem a cipőmet, és elindultam a Tulipán virágüzlet előtti újságosbódé felé. Veszélytelen út volt” – olvashatjuk a főhősnő szavait.

A jelen ábrázolását ironikus hangvétel szövi át, és annak ellenére, hogy az elbeszélés keretes, mégis napokig töprengtem azon, hogyan alakul a szereplő sorsa. Szerencsére a kérdés nyitva marad. A jelen-

ben az elbeszélő Milánóban, a dóm konténerkasszájában dolgozik, jegyeket értékesít. Egy olasz férfiba szerelmes, így került ki. Az elbeszélő nemzedéke számára a határátlépés már nem gyomorgörcsrel teli, hanem egy izgalmas kaland kezdete, amelynek simán lehet az a vége, hogy nincs hazatérés, itt élne-halnod kell érzés, sem a vágy, hogy testünk majd e földbe süpped el. Nekem, a „Ratkó-unokának”, furcsa ez, és kicsit nehéz azonosulni vele, hogy nincs már hazavágyódás, a messze tornyok látogatása után. Az elbeszélő szabadságot a konténerben, a jegyárúsiában lel. Olasz szerelme mintapasi, aki szívesen néz várost az elbeszélő anyukájával, boldogan szelfizik vele. Mindenki el van ájulva tőle, csak maga az elbeszélő nem, aki úgy érzi, túlkontrollálja, akárcsak olasz szerelmének a nagynénje. Ro-

saria néni ott van, és segít, még akkor is, ha terhes ez a segítségnyújtás: „Rosaria néni egyszer még a szexről is beszélt velem, elmondta, mennyire fontos csinálni, és gyakran csinálni, és ahogy magyarázott, már egészen biztos voltam abban, hogy Rosaria néni a második emeleten lyukat fúrt a lakása padlóján, aztán valami nem túl átlátszó indokkal becsöngetett az alatta lakóhoz fenyőmagért vagy fagyicsináló gépért, amit picit nehezebb előhalászni a sufniából, de minden rendes olasz háztartásban megtalálható, és akkor Rosaria néni, amíg az első emeleti szomszéd a sufniában keresgél, nála is fúrt egy lukat a parkettába, hogy belásson hozzánk a hálószobába, ahol nekem az olasz barátommal fontos dolgokat kell csinálnom, lehetőleg gyakran. A barátom nagyon örült Rosaria néni biztonságot jelentő közelségének, hogy segít, ha bármi szükségünk van, és Rosaria néni tényleg mindig mindenben segített, még a hajamat is megcsinálta, tojást, lisztet adott kölcsön vagy ajándékba, amit könnyedén megvásárolhattunk volna a szemközti boltban is, de a barátom szeretett Rosaria nénihez fordulni, ha valamiben hiányt szenvedtünk, így aztán nem szenvedtünk hiányt semmiben, különösen Rosaria néni nem.”

Érdekes ez az olasz milió, ez már nem a digók világa. Ugyanis a szocialista időszak Magyarországnak egy egyedi társadalmi jelensége húzó-

dik meg: a digózás. Digóknak ebben az időben a jól öltözött olasz turistákat nevezték, digózásnak pedig azt a jelenséget, hogy a magyar lányok udvaroltattak maguknak az olasz fiúkkal, sőt szívesen kapcsolatba is bonyolódtak velük, akár egy külföldi házasságkötés reményében. Az olasz fiatalemberek szimbolikusan jelenítették meg azt a világot, amelyre a magyar lányok ekkoriban vágyakozhattak: a külföldet, a jólétet, a fényt és csillogást. Egy olyan időszakban, amikor korlátozva volt az állampolgárok számára a külföldi utazás, különösen vonzó lehetett egy olasz vőlegény. Szomjas György 1970-es *Nászutak* című dokumentumfilmjében a kevésbé fényes valóság is megjelenik: kevés kapcsolatból lett házasság, és bizony gyakran kiderült, hogy az olasz vőlegény elmaradott olaszországi vidékről származott, ahol mondjuk villamoskalauzként kereste a kenyerét, szóval a külföldi élet sem volt fenéig tejfel.

A határok tehát megnyíltak, és már nincs szükségünk a digózásra sem ahhoz, hogy külföldön éljünk. Az elbeszélő rutinmunkát végez, és talán pont ez adja mindennapjaiban a szabadságot. Nincs felelősség, nincs stressz, csak a monotonia. Persze idegesítő ügyfelek akadnak, sőt felbukkan egy volt osztálytárs is, valamint egy nyugdíjas magyar turistacsoport, esendően és mégis szerethetően. Az ő ábrázolásmódjukban benne van egész

kelet-európai létünk esszenciája, szerencsétlenségeink, nehéz történelmi örökségeink és mégis szerethetőségünk. De nem ez lesz az oka annak, hogy a leendő nagymama által áhított olasz unoka esetén arra tippelnék, hogy nem fog megszületni.

„Hosszú sorok kígyóznak a milánói dóm konténerkasszájánál. Odabent főhősünk jegyket értékesít. Jól fizető állást hagyott ott ezért a munkáért, és hosszú ideje először érzi szabadnak magát. Két éve költözött Olaszországba csodálatos barátjához, de úgy érzi, sem őt, sem Olaszországot, sem olasz jövőjének gondolatát nem bírja elviselni többé. Miközben felvonul előtte a világ turistacsordája, és a napok az olasz család fullasztó atmoszférájában vándorognak, ő már hazatérését tervezgeti, és gondolatban bejárja gyermekkorának helyszíneit, a kisvárosi katolikus iskola folyosóin szaladgál, temetőket látogat a családdal Minden-szentek napján osztálykirándulásra utazik a fővárosba, az apja sörözőjének kertjében üldögél, elsőlázásra, körmenetre, érettségi találkozóra készül, és a mise végét várja a nagypapa oldalán, amikor Gábor atya így szól: a szentmise véget ért, menjetek békével. Ők pedig azt felelték: az Istennek legyen hála” – a gyermek- és ifjúkor, amely elveszett, de az elbeszélő emlékeiben mégis eleven él. Érdemes Czakó Zsófia kötetének világával mélyebben is megismerkednünk. Mert ismerős, és mégsem az.

ÚJ HAGYOMÁNY

Vagy: új, de (mégis) hagyományos? – gondolatok egy könyv kapcsán

Szilágyi Mária – Kerner Gábor: *NEWTRAD – A szegedi nagytáj építészeti útmutatója*. Móra Ferenc Múzeum – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Szeged-Zenta, 2019

Egy kutatás summája

A 20. század második fele Közép-Kelet-Európa számára elhozta a szocializmust, amely sajnos minden korábbi hagyományt felülírt abban az ötven évben, amíg a nagy társadalmi kísérlet zajlott.

Mindenre rásütötték a maradiság bélyegét, így a népi építészetre is. Az urbanizációs tervek másról sem szóltak, mint a régi településmagok átépítéséről, az utca- és úthálózat átalakításáról.

A falvak, mezővárosok épületeik sokaságát veszítették el. Bántó módon, emeletes házak tömbjei magasodtak/magasodnak ott, ahol korábban földszintesek voltak a középületek is.

Ezek a beépítések jelezték a változást, amelynek nem volt előzménye az épített környezetben. Az őslakosság lassanként az otthonosság hiányától szenvedett, hiszen idegen lett közvetlen környezetük.

A határ jugoszláviai oldalán az átalakítás az etnikai térszerkezet megváltoztatásának a lehetőségét szem előtt tartva zajlott. Az arculatváltás, a települések struktúrális átszabása, vagyis a modernizáció egyben az addigi táji jellemzők negligálását, egyben a más vidékekről érkezők megjelenését is jelentette.

A könyv szerzői, a kutatás szervezői, Szilágyi Mária és Kerner Gábor a szegedi nagytáj és vonzáskörzete, a Bácság és a Bácska településeinek épített örökségét vizsgálták, hogy az építészszakma, a tervezőmérnökök és a műemlékvédők, valamint a téma iránt érdeklődők elé tárhassák, milyen volt, mi maradt meg az országhatárokkal szabdaltságotól a 21. századra.

A bevezetőt olvasva megtudhatjuk, hogy sem a kutatás, sem a könyv nem előzmény nélküli, hiszen az úttörő munka 2013-ban a *Balaton-felvidéki építészeti útmutató* volt. A *hagyományos építészeti új perspektívája* címet viselő program teremtékét, adatait, felméréseit, feldolgozását az Európai Unió finanszírozta, a vezető partner a zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a partnerintézmény pedig a szegedi Móra Ferenc Múzeum.

Mekkora is a szegedi nagytáj?

Szeged körül ötvenkét olyan település van, amelyet Bálint Sándor a szegediséget megjelenítőként azonosított. Trianon előtt oda tartozott Horgos is (noha megjegyzi, hogy a telepítő, a később arisztokratává lett Kárársz család, Mátra vidéki palócokkal és járszokkal népesítette be, szegediek ezek mellé érkeztek) (Bálint 1974: 112). Később is említi Horgost, Szentpétert és Ludas-pusztát, írván, hogy lakóik szegedi, alsóvárosi eredetű dohánkertészek (Bálint 1974: 131). Királyhalmáról is hasonlóan vélekedik, míg Telecskára a Bácságba kirajzolt és onnan továbbtelepült szegediek érkeztek. A vonzáskörzethez sorolja Martonost is (Bálint 1974: 198–199), bár sok kutató vallja, hogy az egyetlen olyan bácskai falu, amelynek lakossága átvészelte a hódoltságot. Igaz, egy rövid időre Szegedre futottak, majd a felszabadító háborúk után, a

17. század végén visszaszivárogtak a Tisza-parti faluba.

A többi településsel kapcsolatban az áll, hogy: Szabadka magyar lakosságának szegedi elemei is vannak (Bálint 1974: 218–219), illetve szórványos megtelepedés szegediek részéről volt a Tisza mentén Magyarokánysán, Zentán, Adán, Óbecsén – a szegediség nem fölé-, hanem jó esetben is mellérendelő kapcsolatot jelez (Bálint 1974: 134).

A szerzőpáros Ómoravicát és Pacsért, a két nagykunsági kirajzást is a nagytájhoz sorolja (Szilágyi–Kerner 2019: 28–29). Sőt: Topolyát (magyarsága Fejér, Esztergom és Győr megyéből érkezett), Kishegyest (Békés megyéből érkeznek magyar családok) is. Aztán: Magyarokánysa környékén a belső migráció hatására létrejött Oromhegyest, Tóthfalut és Orom tanyás települést, Kispiacot és Kishomokot is.

Ötvenkét bácskai településről állítják, hogy a nagytájhoz tartoztak (Szilágyi–Kerner 2019: 28–29), amit – ismerte az említett települések jellemzőit – nem fogadhatunk el. A külső településjegyek ebben az esetben azért nem relevánsak, mert az említett tájegység szerves részét képezi az alföldi nagytájnak, így építészetének része a középmagyar házvidéknek.

Itt jegyzem meg, hogy az álló léchézagos és a napsugaras oromzatok elterjedése messze túlmutat a vizsgált terület kapcsolathálóján, éppen ezért több kutató is vallja a nézetet – köztük magam is –, hogy a Tiszán és a Dunán úsztatott olcsó fának és a 19. században gombamód elszaporodott fűrésztelepeknek köszönhető a deszka-oromzatok gyors terjedése és a variánsok sokasága. Mindez már országgrészek kapcsolathálóját, munkamegosztását mutatja.

A harmincöt bácskai település Bálint Sándornál is szerepel, azok valóban szegedi kirajzások (Bálint 1974: 141).

Táj- és népesedéstörténet

A 18. század hozta meg Magyarország déli vármegyéinek végleges visszavételét a töröktől. A császári udvar a háborús költségekre hivatkozva a területet a korona fennhatósága alá vonta, létrehozván a Temesi bácságot, amelyet mielőbb pacifikálni igyekezett, hogy az elvadult nádas-posványos területek művelés alá kerülve, adó formájában jövedelmet termeljenek a háborúkban kimerült, pénztelenséggel küszködő birodalom kincstárának.

A táj belakásának alapja a *Betelepítési főutasítás*, amely a jogi és igazgatási keretet biztosította a hatóságok és az érkező telepesek számára.

Elsődleges cél az adóbevételhez jutás, így nagy körültekintéssel, minden esetben mérnöki, hadmérnöki közreműködéssel jelölték ki a faluhelyeket, az utcákat és a telkeket. Lényeges volt az is, hogy a majdani település határában elegendő művelés alá fogható földterület álljon rendelkezésre.

A telepítések – részben kincstári, részben földesúri irányítással – a 18. század közepétől a 19. század végéig zajlottak.

Mivel a bécsi telepítéspolitikája elsődlegesen kudarcot vallott, ezért az udvar árveréseket szervezve kiárúsította a területet, így jöhettek létre azok a nagybirtokok, amelyek árnyékában éltek szorgalmas hétköznapjaikat a telepítvényesek.

A táj birtokbavételében kétségkívül nagy szerepet játszottak a szegedi dohánkertészek, akik településeik határában a

bácsági szikeseket termőre fordították, és messze földön híressé tették az itt termesztett dohányt.

Szó esik a földtulajdonlás kérdéséről is, de téves kép rajzolódik ki a leírtakból: „Ebben az időszakban a nagyurak, földbirtokosok lehetőséget teremtettek arra, hogy az emberek négy-hat hold földet vegyenek bérbe, a nagyobb családok legfeljebb kilenc holdat kaphattak. Ez akkoriban valóságos földreformnak számított.” (Szilágyi–Kerner 2019: 39)

Amiről a szerzők említést tesznek, az nem értelmezhető földreformnak, annál is inkább, mert a telepítvényesek, dohánkertészek kimaradtak az úrbérrendezésből. Mégpedig azért, mert szemben a jobbágyokkal, ők sohasem kaptak telket, amelyen gazdálkodhattak, hanem bérleményeik voltak csupán. Ez volt a jobbágy-ság intézményétől való szabadságuk ára.

Települési és építési hagyományok – még mindig a Bácság

A továbbiakban a telepített falvak létrejöttével, a településmorfológiával ismertetik meg a szerzők az olvasót. Ezeknek a településeknek a fő jellemvonása a párhuzamos és derékszögű utcák által lehatárolt terek, amelyek magukban foglalják a téglalap alakú telektömböket, amelyek egymással érintkező telesorokból állnak.

A telkek nagyságát is az uralkodói akarat határozta meg, amit többszörösen is körbejártak a szerzők.

Újfent előkerül az alföldi háztípus, amellyel kapcsolatban azt sejtetik, hogy a szegedi kirajzású magyarság terjeszti el a Bácságban.

Két- és háromegységes házokról tesznek említést, ami azért furcsa, mert a magyar néprajzi szakirodalomban a két- és háromosztatú szakkifejezés honosodott meg. Jó lett volna – lévén magyar szakszöveg – ahhoz igazodni. Néha még ennél is zavaróbb megfogalmazással találkozhat az érdeklődő: „...a háromegységes ház, ahol a konyhából a tisztaszoba mellett egy belső szobába is eljuthattunk.” (Szilágyi–Kerner 2019: 45) Nos, ez valójában a tisztaszoba + konyha + lakószoba tagolódást akarja jelenteni. Az alaprajzi fejlődés felvázolása után még elnagyoltabban írnak az épületanyagokról, a tetőszerkezetéről, tetőfedéséről.

Régiből a mai igényekhez alakítva újat vagy inkább teljesen újat?

A 20. századra fókuszálva megállapítják, hogy a változások az 1960-as években kezdődtek. A tornácok lezárásával újabb lakóegységek jöttek létre: hol konyha, hol második utcai szoba vagy kamra lett a kialakított helyiségekből. Ekkor még nem építették át a nyeregtetőt. Az, ahogyan a könyvben olvashatjuk, akkor következett be, amikor kétsoros alaprajzúvá alakították a lakóházakat. A duplájára növekedett utcai homlokzathoz hozzá kellett igazítani a tetőszerkezetet, így kinézetre ezek a házak már a későbbi kockaházakra hasonlítottak, noha alaprajzuk nagy L-et formált.

Megfigyelhető, hogy az új osztású telken az évtized második felében egyeduralkodóvá váltak a kockaházak, nemcsak a kutatott vidéken, hanem Közép-Európa szocialista országaiban mindenütt. Ezek közül sok ma is része a településeknek

Klamár Zoltán

a Bácságban éppúgy, mint a Bácskában (Szilágyi–Kerner 2019: 52–53).

A továbbiakban a települések átalakulását eredményező hozzá-, át- és beépítésekéről írva elemzik a tájra jellemző épületformák és a tájidegen építkezések településképi hatását, és a melléképületek másodlagos funkcióira is hoznak példát.

A munka utolsó harmada a mentési módszerekről szól: a falhibák, szigetelési, földem- és tetőhibák kiküszöbölésére kínál megoldást.

Az utolsó nagy egység a jó példákat sorolja, a gondos, 21. századi igényeknek megfelelő átépítést, valamint a kortárs példákat, amelyek kialakításába, ha jelzésértékűen is, de ott a hagyományokra való utalás.

Kiút-e az útmutatás?

Mindenekelőtt, egy nagy tanulság a témában: a császári hatalom a 18. században kiadott építési szabályrendeletben egyrészt kanonizálta a Nagyalföldön már jóval korábban kialakult építési struktúrát, ám az is látható, hogy a vidék számos településén a helyi építési szabályrendeletek egészen a 20. század első feléig konzerválták a hagyományt.

A mindenkori hatalom tehát századokon át intézményesített formában örökölte tovább a középmagyar vagy alföldi háztípust, amelyet a szerb kutatás pannon háztípusként tart számon.

Ez a megállapítás a táji adottságokat maximálisan kihasználó lakóépületre annyira igaz, hogy az impériumváltást követően, 1920 után felépülő telepes falvakban is a fentiekben említett háztípust építették Magyarokánysa, Topolya és Szabadka környékén, de valószínű, hogy Bácska más tájain is hasonló volt a helyzet. Ugyanis a vidék lakossága, lett legyen szerb, bunyevác, szlovák, német, ruszin vagy más egyéb nációnhoz tartozó, ennek a típusnak a lokális variánsát vallotta magáénak.

Látva a mostani, egyre kuszább viszonyokat, főként az utólag legalizált épületek sokaságát, féltő, hogy a könyvben foglaltak mindaddig írott malaszt maradnak, amíg az országos vagy a helyi hatóságok tétlenkednek. Mindezzel azt akarom mondani, hogy az építési szabályrendeletek liberalizálása vezetett oda, hogy ma már csak foltokban találkozunk a két-, három- vagy többosztatú, soros alaprajzú, nyeregtetős lakóházakkal. Ha nincs intézményesített, kötelező útmutatás, akkor az építetők „csodákat” művelnek, a folyamatnak ily módon e könyv okos példái, tanácsai és ötletei sem tudnak gátat szabni.

Amikor mindezt írom – több évtizedes kutatói tapasztalattal a hátam mögött –, azt is tudom, hogy a hagyományt a társadalmi hatások (is) alakítják. A látott példák befolyásoló tényezővé válhatnak: a hazatérő vendégmunkások szebbet, jobbat, sok esetben hivalkodóbbat akartak, olyat, ami tudatosan kirítt a sorból, tájidegen volt, de az építető mindentől lett bezzeg... mert bezzeg neki tellett olyan házra!

Holott az alföldi háztípus a maga lakórésszének 70–80 négyzetméterével, okos tervezéssel, ma is alkalmas családi otthonnak. A könyv figyelmes olvasói megbizonyosodhatnak az állítás igazságáról.

Bálint Sándor idézett munkája: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1974–1975.

A HÁROM ARANYGYŰRŰ

Mezei Zsófia

A három aranygyűrű. Magyar népmese; Zentai Magyar Kamaraszínház; rendező: Crnkovity Gabriella

A február 12. és 16. között megtartott IV. Teátrum Neked! – Zentai Teátrumi Napok elnevezésű színházi fesztivál második napján került bemutatásra a Zentai Magyar Kamaraszínház társulatának legújabb előadása, amelyet Crnkovity Gabriella, az Újvidéki Színház színész-rendezője állított színpadra.

A *három aranygyűrű* című népmesét Mészáros Anikó alkalmazta színpadra, az előadás zenéjét Bakos Árpád írta, a jelmezeket Janovics Erika tervezte, a koreográfiát, illetve a díszletet pedig a rendező, Crnkovity Gabriella készítette.

A mese főszereplője, a Szilágyi Áron által megformált királyfi, akit mostohaanyja, az idegen és piperkőc Burkus királyné (Lőrinc Tímea) taszít ki az udvarból, világgá megy, hogy megjelje a maga útját, majd megpróbáltatásai során felfedezze önmagában az addig mellőzött bátorságot és felelősséget. Segítői az Öreg barát (Virág György), aki mindig tanácsokkal látja el őt, valamint a Gebe, illetve Táltos, aki leginkább hűséges odaadásával szolgálja gazdáját. A paripa alakját megformáló Dévai Zoltán ügyes alakításával valódi szórakoztató figurája a királyfi kalandjait feldolgozó előadásnak. A királylány (Verebes Judit) alakja leginkább cserfessége okán válik esendővé, kíváncsisága, hiszékenysége sodorja abba a helyzetbe, amely által lehullik a lepel tündéri kiletéről.

Bakos Árpád megszokott népzenei hangzásvilága és ismert feldolgozásai jól kiegészítik a produkció népmesei jellegét, alátámasztják azt az igényes megközelítési módot, amelyet a rendező koncepciójáról is sejteni lehetett. Csúpan a könnyűzenei betétdalok okoznak némi disszonanciát a népmese és a népzene teremtette összhangban, illetve a Papp Arnold által alakított Szatócs jelenkori figurája bontja meg a szereplők jellemének és arculatának harmóniáját. Janovics Erika jelmezei annak ellenére, hogy nem követik az előadás népies stílusát, maradéktalanul és kreatívan egészítik ki a mese látványvilágát; izgalmas formáikkal, harsány színeikkel, ugyanakkor leleményes megoldásaikkal nagyban hozzájárulnak az előadáshoz.

A látványvilág hamar leköti a nézők figyelmét, mert a cselekmény lendületes indítása mellett a szemünk elé tárul egy igazi gyermekszínházi díszlet, amely számos ötlettel és meglepetéssel járul hozzá a produkció összetettségéhez. A rendezés mellett, hogy ragaszkodik a népmese hagyományos cselekményéhez és motívumaihoz, olyan problémákat is felszínre hoz, amelyek a megszokott mesei konfliktusokon kívül fokozottabban érinthetik a mai gyerekközönséget. Alapvető üzenetként értelmezhető a királyfi legfőbb segítőjének, az Öreg barátnak a szerepe, aki erdei lakhelyén könyve segítségével mutat utat a főszereplőnek. A könyv mint a felmerülő problémák mindenkor feloldója az előadás legfontosabb

Fotó: Herédi Krisztina

tárgyává válik. A törpe mágust, illetve az Öreg barátot alakító Virág György eredeti játékának és a könyvet mint tárgyat megidéző díszletelemeknek köszönhetően pedig érthetővé válik az erdő/világ és a könyv/tudás lényegi kapcsolata. Ennélfogva *A három aranygyűrű* című előadás missziós céljának tekinthetjük, hogy a maga színházi módján, mégis egyértelműen a könyv és az olvasás fontosságát hirdeti.

A népmese számos fordulatának és a tempós kidolgozásnak tulajdonítható, hogy a kalandok izgalmai és indulatai között némileg hiányzik az igazi elmélyülés, az esetleges megnyugvás, vagyis a katarzisz megtisztító ereje. A gyerekközönség mégis olyan élményben részesülhet, amely egy alaposan átgondolt elképzelés igényes megvalósítása, emellett pedig fontos üzenetet is közvetít, miszerint a mára ódivatúvá vált olvasás, illetve

a népmese szerepe mégis nélkülözhetetlen a jelen generáció számára is.

Szereplők:

Rongyos királyfi – Szilágyi Áron; Királylány – Verebes Judit; Öreg barát, Liba – Virág György; Gebe/Paripa, Király, Liba – Dévai Zoltán; Fekete király, Sárkány – Nešić Máté; Szatócs, Csinos királyfi, Sárkány, Liba – Papp Arnold; Özvegy Burkus királyné, Liba – Lőrinc Tímea (*Pataki-gyűrű díjas*)

Családi kör - divatkép

Nemzeti illat